

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

OTÁZKY POSMRTNÉHO ŽIVOTA
diplomová práce

Vypracovala diplomovou práci: Petra Klivanová

Aprobace: ČJ-OV/ZŠ

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Miroslav Sapík, PhD.

Anotace

Název práce: OTÁZKY POSMRTNÉHO ŽIVOTA

Diplomová práce se zabývá otázkou smrti a tím, co po smrti nastává. Vytváří teoretické nastínění ve vnímání těchto fenoménů minulostí i současností. Konkrétněji zpracovává vybrané autory, především se věnuje Platónovou pojetí nesmrtelnosti duše a existence dvojího světa. Podává teoretické vymezení smrti, jejích druhů a aspektů, které s ní souvisejí. Zaměřuje se na klinickou smrt a na analýzu tzv. prožitků blízkosti smrti. Považuji zážitky lidí, kteří se nacházeli v těsné blízkosti smrti jako velmi přínosné. Prožitky nacházejí řadu přívrženců a odpůrců, proto se práce dané problematice více věnuje. Zabývá se také náboženským vnímáním smrti, Boha a nesmrtelné duše. Diplomová práce vychází z ovlivnění autorky danou problematikou. Cílem je vytvoření komplexního pohledu na smrt, lidskou duši a možnou existenci života po smrti ve srovnání minulosti se současností.

Anotation

Name of the work: THE QUESTION OF THE AFTER – LIFE

The diploma work deals with the question of a death and with the things, which happen after the death. It creates a theoretical adumbration of perceiving of these phenomena in past and in present. It concretely deals with chosen authors, especially with Platon's conception of an immortal soul and an existence of dual world. It reports the theoretical determination of a death, its kinds and aspects, which are connected to it. It specializes on a clinical death and an analysis of the so called experience of the closeness to death. I consider the experiences of people who were very close to death as very useful. The experiences find many supporters and opponents that is why I more devoted to this part. It also deals with a religious perceiving of a death, the God and an immortal soul. The diploma work originates from the author's interest in these problems. The goal of this work is to create a complex view on the death, human soul and potential existence of a life after the death in comparison with the past and the present.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Otázky posmrtného života vypracovala samostatně a použila jsem pramenů a literatury uvedených v příloženém seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách

Ve Strakonících, dne 24. dubna 2008

.....

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Miroslavu Sapíkovi, PhD. za trpělivost, přínosné rady, kritiku a informace, které mi poskytl v průběhu vypracování diplomové práce. Zároveň bych chtěla poděkovat všem, kteří byli ochotni vypovídat o svých zážitcích v blízkosti smrti.

Obsah

Úvod.....	6
Obsah.....	9
I. Platónovo pojetí nesmrtnosti duše.....	10
1. 1 Platón.....	11
1. 2 Faidón a důkazy nesmrtnosti duše.....	14
1. 3 Ústava, mýtus o Éru z Pamfýlie.....	16
1. 4 Platonismus.....	19
II. Smrt.....	21
2. 1 Thanatologie, vymezení pojmu smrt, druhy smrti.....	22
2. 1. 1 Druhy smrti a jejich vymezení.....	23
2. 2 Klinická smrt.....	27
2. 2. 1 Prožitky blízkosti smrti.....	27
2. 3 Zrození a smrt.....	32
2. 4 Strach ze smrti.....	34
2. 5 Schopenhauerova vůle k životu.....	37
2. 6 Proces umírání.....	38
2. 7 Naděje.....	41
2. 8 Smrt a zkušenost smrti.....	43
III. Filozofie a náboženství.....	48
3. 1 Bůh a důkazy boží existence.....	50
IV. Pojetí smrti a víry v posmrtný život v různých světových kulturách.....	55
4. 1 Buddhismus.....	55
4. 2 Hinduismus.....	56
4. 3 Antické Řecko a Řím.....	57
4. 4 Keltové.....	58

4. 5 Křesťanství a judaismus	59
4. 6 Islám	61
V. Život versus smrt.....	63
5. 1 Přijímání společností	65
VI. Existují minulé životy?.....	67
Závěr	69
Summary	72
Seznam použité literatury	73
Příloha	76

Úvod

Diplomová práce bude zaměřena na studium problematiky smrti, zejména toho, co nastává právě po smrti. Zpracování diplomové práce bude mít charakter teoretické studie. Ve své diplomové práci poukážu na teoretické skutečnosti minulosti i současnosti v této oblasti; na množství oborů a jejich poznatků, jichž docílili právě při zkoumání smrti a jejích aspektů.

Smrt vytváří velmi diskutabilní fenomén již v dávné minulosti. Silné povědomí si zachovává také v současnosti a věřím, že v budoucnu tomu ani nebude jinak. Díky mnoha zachovalým historickým spisům můžeme poukázat na jisté rozdíly, ale i přetrvávající shody se současným pojetím.

Současný společenský trend se snaží o zakrytí stárnoucího a umírajícího obyvatelstva. Dnes je lidský život považován za hodnotný a cenný. Připívá k tomu i výzkum a pokrok v lékařství. Pacient má v určitých případech daleko větší možnosti na záchranu svého života.

Smrt je přirozenou součástí i zakončením našeho života. Také proto se kolem smrti objevuje řada otázek, na které se odedávna snažíme nalézt odpovědi. Řečí filozofové, mnohá náboženství i řada odborníků hovoří o člověku jako o bytosti složené z fyzické a duševní složky, tedy ze smrtelné a nesmrtelné části.

Myšlenka dalšího – posmrtného života – je středem pozornosti již od starověku. Dává však lidem jakousi naději. Nikdo netuší, co po smrti nastane, znamená-li úplný zánik jedince, nebo umírá pouze naše tělesná schránka. Zaměříme-li se na zkoumání těchto otázek z filozofického úhlu pohledu, musíme poukázat na jednoho z nejvýznamnějších starověkých filozofů – Platóna. Platón věřil, že se tělo po smrti rozloučí s duší, která pak putuje do jiného těla lidského nebo zvířecího, aby znovu prodělávala pozemský život.

„Egyptané vyslovili jako první toto učení, že lidská duše je nesmrtelná a že při zániku těla vstupuje do jiného živočicha, který se znovu a znovu rodí. A když projde všemi suchozemskými, mořskými i okřídlenými zvířaty, přijde opět do lidského

těla a toto její obcházení se děje po tři tisíce let. Tohoto učení užívali někteří Řekové - jedni dříve – druzí později tak, jako by jim náleželo.“¹

Počátkem 20. století se rozmáhá množství výpovědí lidí, kteří během klinické smrti získali tzv. prožitky blízkosti smrti. Prožitky blízkosti smrti nám umožňují odkrýt alespoň roušku posmrtného života. Co se děje po smrti, můžeme tak na tuto otázku skutečně odpovědět? Prožitky jsou pro nás jistým vodítkem či nastíněním toho, co nás s největší pravděpodobností po smrti čeká..

Z výše uvedeného můžeme konstatovat, že tato práce zahrnuje řadu aspektů. Aspekt filozofický, etický, teologický, didaktický, medicínský i psychologický.

- **aspekt filosofický:** neboť filozofie se snaží od svých počátků o pochopení světa v jeho smysluplnosti, o uchopení podstaty bytí a vymezení člověka; antropologie je jedna z filozofických disciplín, jež můžeme pojímat jako nauku o člověku.

- **aspekt etický:** protože smrt je velmi diskutovaný etický problém z hlediska svobody jedince rozhodovat o vlastním bytí či nebytí.

- **aspekt teologický:** vyplývající z náboženských tezí a problematiky Boží existence, jež nacházíme také jako součást filozofického tázání.

- **aspekt didaktický:** jak řekl Immanuel Kant: „*Člověk je člověkem jen výchovou a je tím, co z něj výchova dělá.*“² Můžeme říci, že smrt má jistý výchovný charakter, je proto důležité zapojit tematiku smrti do výchovného – vzdělávání.

- **aspekt medicínský:** jež nám umožňuje získání nových poznatků díky pokrokovým výzkumům a poznatkům v medicíně, a obohacuje nás tak o další informace týkající se smrti.

- **aspekt psychologický,** jež zahrnuje vše, co souvisí s vyrovnáním se se smrtí někoho, či s blížící se smrtí vlastní, a s následnou psychickou přípravou.

Cílem diplomové práce, je dokázat možnou existenci lidské duše, která opouští svou tělesnou schránku těsně před absolutním koncem. Teoretické vymezení smrti, jejích druhů a aspektů. Dále se chci soustředit na vnímání smrti, na klinickou

¹ Svoboda, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů (zl. A1 z Herodota)*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.

² Pelcová, Naděžda. *Filozofická a pedagogická antropologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. str.12 ISBN 80-246-0076-5

smrt a jevy s ní související. Důležitým cílem práce je studie a komparace výpovědí o prožitcích získaných v blízkosti smrti. Proto předložím některé výpovědi, jež se budou nacházet v příloze. Při své studii využiji poznatků významného lékaře a psychologa Raymonda A. Moodyho. Získané informace poslouží ke zjištění shod, rozdílů a zároveň toho, jak prožitky ovlivnily současné životy vypovídajících. Otázka pravdivosti prožitků se řeší především v oblasti náboženství, proto bych chtěla nahlédnout do křesťanského pojetí o nesmrtelnosti duše a o posmrtném životě. V neposlední řadě bych ráda vyvrátila přesvědčení o nicotě, jež nás po smrti má očekávat.

Smrt a samotný posmrtný život představují otázky pro celé lidstvo. Stávají se předmětem řady vědeckých i nevědeckých oborů, proto předpokládám, že má diplomová práce poslouží k obohacení všech, kteří se snaží nalézt na tyto otázky odpovědi. Vzhledem k filozofickému a částečně také teologickému zaměření, spatřuji uplatnění v pedagogické, teologické a psychologické praxi.

Díky širokému zájmu veřejnosti i odborných kruhů je možno nalézt široké spektrum vědecké i nevědecké literatury v různých oborech. V ČR existuje poměrně dostatečné množství literatury k problematice smrti, náboženských pohledů na smrt i samotný posmrtný život. Zaujetí pro téma diplomové práce ovlivnily knihy Raymonda A. Moodyho, jež jsem také použila pro svou práci. K vyhledávání literatury jsem využívala pro mne dostupnou vědeckou a teologickou knihovnu v Českých Budějovicích, kde bylo možné najít množství Platónových spisů, Schopenhauerovy spisy, práce Erazima Koháka, teologické práce a řada filozofických časopisů českých i slovenských. Problematiku představovaly práce současných autorů, neboť většina současné odborné literatury se nacházela v pražských knihovnách, které působily pod záštitou svých univerzit.

Obsah

„Nehledejme hlubokých formulí a slov pro všechny hádanky života. Hádanky jsou staré a odpovědi k nim jsou také staré. A mnohé ty odpovědi jsou správné. Ale tobě budou správnými, když je pochopíš sám a v okolnostech svých, jen sobě vlastních. Pak mnohé, co jsme dávno slyšeli, dostává pro nás nového smyslu. A tak pokračujeme, že to, co již známe, postřehujeme v novém osvětlení, že se nám na starém zjevují nové stránky. V tom se jeví hloubka myšlení a pochopení, že dovedeme postřehnout něco v tom, co dávno je známo, co denně slyšíme, k čemu jsme byli vedeni a o čem jsme byli přesvědčeni.“³

Životní hádanku pro každého člověka představuje smrt se vším, co s ní souvisí. Smrt i samotný posmrtný život je opředen tajemstvím vyvolávajícím v nás rozporuplné pocity. Strach, nenávisť, radost, jistota, uklidnění, ukojení, hrůza, děs, hysterie, bolest, utrpení, dala by se najít řada pocitů, jež v nás smrt vzbuzuje od prvopočátků naší existence.

Stejně jako se rodí všichni živí tvorové, tak i umírají. Smrt je plnohodnotnou součástí života, které nemůžeme nijak zabránit. Pohledy, postoje či názory na smrt procházely v historii určitým vývojem. Nazírání na smrt je také součástí kultury jistého společenství. Uvědomění smrti je spojováno s osobně důležitou otázkou, tázáním se po posmrtném životě. Otázkou existence či neexistence dalšího nepozemského světa, v němž po smrti přežíváme v pro nás neznámých formách, se zabývá každý z nás. Stejně jako každý má právo věřit v další životy, nemůžeme ubírat právo ani těm, kteří v posmrtný život nevěří.

Víru v posmrtný život nalézáme již v primitivních společnostech. I zde dochází k uvědomění vlastní smrtelnosti.⁴ Už v pravěku si lidé všímali plynutí času svého života. Pozorovali na sobě vývojové změny. Jako se z larvy a později kukly vylíhne motýl, stejně tak i člověk prochází jistými změnami, až dojde k poslední fázi

³ Masaryk, Tomáš Garrigue. *Ideály Humanitní*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1990. str. 62. ISBN 80-7023-036-3

⁴ Doklady víry v posmrtný život přináší také paleontolog Alfred Rust ve své práci o kulturách neandrtálců, kde uvádí: „Známe několik desítek hrobů neandrtálců. Zemřelí byli pohřbíváni se vši pietou v poloze, jakoby byli ve spánku, po jednom nebo v párech, často chráněni kamennými komůrkami. Na cestu do věčných lovišť, do říše, v níž snad sídlila božstva, dostali kamenné nástroje, [...] i úlovky jako zásoby na cestu.“ (Rust, Alfred: *Der primitive Mensch*, in: *Propyläen Weltgeschichte*, hrsg. von G. Mann und Th. Heuss, Bd. I (Berlin – Frankfurt – Sien 1961), str. 155-226

změny, ke stáří a následně ke smrti. Lidé se většinou setkávali se smrtí prostřednictvím někoho jiného, nějakého člena příslušného kmenu.

Zrod myšlenky posmrtného života je pravděpodobně spojen se sněním a halucinacemi. Ve snu či ve vizích lidé spatřovali bytosti, jež se jim podobali a jež byli podobné i lidem v jejich okolí. Vzniká tak přesvědčení, že lidská osobnost jako celek musí být složena ze dvou částí. Ze hmotné (tělesné), jež spatřujeme jako fyzické tělo, a nehmotné, duchovní, která své tělo ve spánku opouští, ale navrácí se zpět. Smrt je vysvětlována tak, že tato duchovní složka své tělo opustila a již se nevrátila. Jelikož se zpět do těla vrátit nemohla, odešla někam jinam, neboť duchovní složka neumírá. Lze konstatovat nutnost nějakého dalšího světa, v němž přebývají ony duchovní složky našich bytostí.

Pojetí jedince jako celku složeného ze dvou složek hmotné a nehmotné, které se ve smrti oddělují, se objevuje ve filozofii i v mnohých náboženstvích. Zářným příkladem bývá označován řecký filozof Platón. Oddělení duše od těla dokládá ve své práci také Philippe Ariés.⁵

I. Platónovo pojetí nesmrtelnosti duše

U starověkých filozofů nacházíme zajímavý přístup ke smrti. Zdůrazňovali tezi, že skutečný život nastane až po smrti. Smrt vítali, neboť žili v přesvědčení, že současný svět je nedokonalý a špatný. Věřili, že po smrti vstoupí do jiného, lepšího světa, který si představovali jako bránu moudrosti, znovuzrození, místo, kde dojdou skutečnému poznání. Z tohoto důvodu lze vysvětlit jejich postoj ke smrti. Můžeme říci, že se shoduje s reinkarnací, ta smrt chápe stejně, jako zrození do nového světa.

Známí řečtí filozofové, jež zastávali reinkarnační teorii, byli Pythagoras (kolem roku 600 před Kristem), Empedoklés a Platón (oba 5. století před Kristem). Učili, že naše duše je nesmrtelná a že se musí převtělovat do nové formy, ať lidské,

⁵ „[...] ikonografie obecně a ikonografie náhrobní zvláště nám od 13. století dokazuje, že lidé skutečně chápali smrt jako oddělení duše od těla. Duši, vyobrazovanou v podobě nahého a někdy i zavinutého děťátka jako na obrazech posledního soudu, vydechuje ležící nemocný – odtud tedy zřejmě pochází dodnes používaný výraz „vypustit duši“. Jakmile vyjde z úst, zachytí ji anděl do pruhu látky, který drží za oba konce, a vynesou ji do nebeského Jeruzaléma.“ Ariés, Philippe. *Dějiny smrti I.*

1. vyd. Praha: nakladatelství Argo, 2000. str. 303-304. ISBN 80-7203-286-0

zvířecí či rostlinné. Platón tuto tezi rozšířil o morální kritérium, které hrálo značnou úlohu při novém zrodu. Platón byl přesvědčen, že se bytost rodí pouze na základě svého minulého jednání. (SROV. MILAN KOVÁČ, ATTILA KOVÁČE, TATIANA PODOLINSKÁ, 2005)

Filozof Pythagoras učil o tom, že duše je nesmrtelná, neboť je padlým božstvem uvězněným v těle. Jeho myšlenky byly velkou inspirací pro nám známý, dnes již zaniklý národ, Kelty. (SROV. MILAN KOVÁČ, ATTILA KOVÁČE, TATIANA PODOLINSKÁ, 2005)

Z těchto tří filozofů se Platón největší měrou zasloužil o rozvoj bádání o nesmrtelnosti duše. Jeho nauka o dualismu, dělení bytosti na dvě složky, a dokonalé vykonstruování dalšího nepozemského světa, kam odcházejí duše z našich těl, ovlivnilo další generace myslitelů různých oborů.

1. 1. Platón

Pro pochopení jeho názorů na smrt a nesmrtelnost duše, nejprve krátký nástin jeho filozofie. Svět, ve kterém žijeme, náš pozemský svět, je nedokonalý obraz světa idejí, který vytváří skutečný, pravý svět. Pozemským světem Platón pohrdal, neboť se jedná o hmotný (materiální) svět, který je nejen hmotný, ale i proměnlivý. Ideje vytváří podstatu světa. Platón je označuje střídavě jako eidos nebo idea. Idea znamená to viditelné, to, co je vidět. Platón však ideou myslí to, co dává vysvětlení, to, co vidí poznání, tedy to, co je poznatelné. Platón přirovnává poznání ke zření, k vidění, neboť v jeho filozofii idea znamená to, ve vidění viděné, to ve vidění spatřené. Ovšem musíme zdůraznit, že vidění se neuskutečňuje prostřednictvím lidského oka, jako lidského smyslu. (SROV. HELENA PAVLIČÍKOVÁ, 2003) Dalo by se říci, že vytváří jakýsi předobraz skutečnosti (vzory věcí). Idea je dokonalá, protože je vzorem všech věcí. Ostatní věci, jsou nedokonalou nápodobou ideje. Ideu lze poznat tehdy, když se dokážeme odpoutat od hmotných, smyslově poznatelných věcí a snažíme se nahlédnout dál, hledat něco, co materiálně přesahuje. Žijeme ve světě stínů. Hmotné věci jsou pouhými nápodobami či odlesky idejí. Věci podléhají okolí, záhubě, ideje nikoli. Ideje existují podle Platóna v jiném časoprostoru, jejich bytí je neomezené, zatímco smyslové věci zanikají. Nejvyšší ideu považuje Platón ideu dobra, spravedlnosti, lásky a pravdy. Právě nejvyšší idea dobro je zdrojem idejí, neboť Slunce je symbolem dobra.

Ideje můžeme poznat pouze rozpomínáním duše na dobu, kdy ještě nebyla ve společenství s tělem a sama žila v říši idejí. Duše se v podstatě rozpomíná na vjemy z předchozího vtělení. Naše poznání se ve skrze uskutečňuje prostřednictvím vzpomínky na předchozí stav, na svět idejí.⁶ Člověk podle Platóna nepoznává pomocí lidských smyslů. Právě koncepce rozpomínání (anamnésis) jako poznání je v Platónově filozofii důležitá. Platónova koncepce vytváří zdání, že nemůžeme nic nového poznávat, neboť k poznání dochází skrze rozpomínání, ožívujeme v sobě již něco prožitého. Platón si klade otázku, jak jinak by člověk znal ideu nějakého předmětu dříve, než by jej viděl? Lidé znají ideje věcí, aniž by je museli vidět dříve. Tuto skutečnost označuje jako ono rozpomínání duše na dobu, kdy žila v říši idejí. Jak jinak bychom mohli znát ideje věcí dříve, než bychom je spatřili? Na základě rozpomínání, dokládá Platón nesmrtelnost duše. Platón tedy hovoří o dvojím světě. O světě materiálních věcí (jsoucen), odlesků idejí a skutečném světě, říši idejí.⁷

Každý z nás se občas dostane do situace, o které je přesvědčen, že se již někdy odehrála. Může se jednat také o místo či člověka, jež důvěrně známe, ačkoli jsme je dříve nemohli poznat. Jako bychom si rozpomínali na něco z naší minulosti. Ale jak by to bylo možné, kdyby se to nikdy neodehrálo. Jak bychom mohli poznat něco, co jsme nikdy neviděli, mluvit s někým novým o věcech, které se nikdy v současném životě nemohly uskutečnit, a přece jsou pro nás známé? Rozpomínáme se na skutečnosti z našich minulých životů, které se nám - pro nás z neznámých důvodů - „vryly“ do paměti. Často se také stává, že se nejen rozpomínáme, ale že dokonce víme, co se bude odehrávat dál, víme, jak nějaká situace dopadne, aniž bychom ji mohli dříve prožít.

Z toho, co jsme se právě dozvěděli, můžeme usoudit, že se člověk skládá ze dvou částí. Z těla a z duše. Tělo je součástí tohoto hmotného světa, je tedy smrtelné a můžeme o něm říci, že hmotnému světu také patří. Tělo bychom mohli připodobnit nějakému převleku, jež je duše na sebe nucena brát, aby v něm žila v pozemském světě. Duše, která se do těla vtělila, je v podstatě nešťastná, neboť je připoutaná k tělu, ze kterého se nemůže dostat pryč dříve, než tělesná schránka zchátrá a zemře. Tělo se duši zdá jako vězení, ke kterému je připoutaná a z kterého nemůže uniknout

⁶ Posmrtný život je v Platónově pojetí konstruován jako další přebývání duše v říši idejí, v níž se nacházela před pozemským životem, do níž se vrátila po smrti fyzického těla a přetrvávala v ní do té doby, než se opět vtělí do dalšího těla lidského nebo zvířecího.

⁷ Svou představu dvojího světa Platón dokládá také ve svém mýtu o jeskyni (viz. Ústava)

dříve, než tělu dojde energie a zemře. Smrtí se všechna pouta zpřetrhají a duše se stává svobodnou.

Pokud na člověka nahlížíme jako na osobnost, osobu, musíme za tuto osobu považovat duši, ne tělo. Pouze duše utváří naší osobnost. V pojetí Maxe Schelera je duše hybatelkou těla. Tělo není ovládáno příslušnými funkcemi fyziologickými, nýbrž duchem. Duch je protikladný k životu, ačkoli na něm závisí, neboť život uvádí v činnost ducha. Jelikož je duch protikladný ke všemu, co s životem souvisí, můžeme o něm tvrdit, že je věčný. (SROV. MAX SCHELER, 1968)

Pokud je duše nesmrtelná, vrací se do místa, odkud pocházela. Aby duše opět spatřila skutečný svět idejí, musí v pozemském životě jednat určitým způsobem. Tuto myšlenku Platón rozvíjí. Je přesvědčen o tom, že člověk nesmí milovat své tělo, je to pouhý tělesný obal duše. Člověk by se měl chránit a vyvarovat se lidské žádostivosti a vášním. Pro duši je nejlepší věnovat se filozofii, člověk by se měl obrátit k duši, stranit se lidským požitkům i materiálnímu světu. Duše má konat spravedlivé skutky, být spravedlivá, protože spravedlnost je pro duši největším dobrem. Spravedlivým se člověk stává tehdy, když se snaží podobat Bohu.

„Skutečně, jen omezenci malého ducha se zcela vážně strachují o svůj život a smrti se hrozí jako úplného zániku, těm, které příroda obdařila větším duchem, jsou takové obavy vzdálené. Platón právem postavil celou filozofii na učení o idejích, tj. že skrze jedinečné spatřujeme obecné. [...] Nabízí se domněnka, že to, co mizí, a to, co přichází na jeho místo, je jedna a táž bytost, která jen doznala malé změny, obnovení formy svého bytí“⁸

Arthur Schopenhauer se s Platónem v určitém bodě rozchází. V Schopenhauerově textu nacházíme shodu v myšlence filozofující duše, která se má stranit hmotnému světu a věnovat se filozofii. Ovšem rozdíl tkví v tom, kdo přisoudí duši tuto schopnost. Platón žil v přesvědčení, že záleží na každém člověku. Člověk je majetkem bohů, bohové s námi nakládají podle svého úsudku.⁹ Naproti tomu

⁸ Schopenhauer, Arthur. *O smrti*. Brno: Zvláštní vydání, 1996. str. 26- 27. ISBN 80-85436-41-8

⁹ Ve slovenském filozofickém časopisu *Filozofia* nalézáme zajímavý postoj k této myšlence: „*Pro Platóna je člověk sice vlastnictvím bohů a sebevražda je v rozporu s tímto konceptem, ovšem bohové mohou k sebevraždě dát souhlas tam, kde je zjevná nutnost zemřít*“ KUŘE, Josef. Dobrá smrt, k filozofickému ujasnění pojmu euthanasie. *Filozofia*, 2007, ročník 62, č. 3, Bratislava: Filozofický Ústav Slovenské Akademie věd, 2007. str. 225. ISSN 0046-385 X

Schopenhauer tvrdí, že duše, která se může filozofii věnovat a připravovat se tak na smrt, je přisouzena člověku přírodou.

Další teze už opět souhlasí s Platónovou filozofií. Duše se sice odpoutá od těla, ale následně se vrací zpět, ačkoli prodělala jistou změnu. Získala novou formu bytí, ve které opět bude prodělávat život.

Tyto teze a další Platónovy teorie potvrzují moji domněnku, že naše duše se v okamžiku smrti odpoutává od těla, tedy, že je nesmrtelná. Důkazy dokládá také Platón ve svých spisech.

1. 2 Faidón a důkazy nesmrtelnosti duše

Platónovy důkazy nesmrtelnosti nalézáme v jednom z jeho nejznámějších spisů, tedy v Ústavě a také v dialogu Faidón. V dialogu Faidón Platón zaznamenává okamžiky před smrtí jeho nejlepšího přítele a učitele zároveň – Sokrata. Děj je vyprávěn z pohledu jednoho účastníka Faidóna, kdy Faidón líčí celý proces Sokratovy smrti Echekratovi.

Ve vězení Sokrates rozmlouvá se svými druhy o smrti, o duši, o sebevraždě, kterou zavrhuje. Na otázku proč, odpovídá, že lidé jsou uvězněni v jakémsi vězení ve formě lidského těla, z něhož však nesmějí prchnout, neboť nás mají na starost bohové, a my jsme součástí jejich vlastnictví. Tvoříme jejich majetek, a tak se nesmíme usmrtit dříve, než nám bohové dají nějaký popud, stejně jako seslali na Sokrata. Z toho je zřejmé, že Platón je přesvědčen o tom, že jsme majetkem bohů, kteří si s námi mohou nakládat, jak se jim zachce. Pokud bychom jednali proti jejich vůli (např. spáchali sebevraždu), bohové by se hněvali. Duše člověka by pak byla svržena do Tartaru. Nemáme tedy jinou možnost, smrt je nám udělena na pokyn bohů.

Sokratovy přátelé jsou velmi překvapeni jeho postojem ke smrti. Neprojevuje sebemenší strach z blížícího konce. Čiší vyrovnaností, vnitřním klidem. Svůj postoj vysvětluje tím, že pokud člověk stráví celý život filozofií, nemusí se smrti bát, neboť po smrti se mu dostane největšího dobra.¹⁰ Smrt jej osvobodí ze smyslového,

¹⁰ Filozofický časopis 6, ročník 52: Také v dalším Platónově spisu Apologii se mnohokrát hovoří o tom, zda se musíme smrti bát, i zde Sókratés přesvědčuje o opaku. Své zdůvodnění opírá o důležitost bytí dobrým i tím, že smrt je tajemstvím, že o ní nic nevíme. (SROV. FILOZOFICKÝ ČASOPIS, 2004)

hmotného světa a přenesse ho do světa idejí, kde dojde skutečnému poznání. (SROV. PLATÓN, 1994)

„Jestliže se duše naprosto osvobodí a nelpí na těle, protože se s ním nespojila k životu z vlastní vůle, naopak jestliže se snaží oprostít se od něj a soustředit se sama na sebe, protože na to má trvalý zájem – tedy právě taková duše je ta správně filozofující a se skutečným zájmem o to, jak snadno zemřít. Je to vlastně takový výcvik ve smrti.“¹¹

Tato teze je v podstatě jádrem Platónovy filozofie. Duše je v těle jako ve vězení, připoutaná okovy. Nespojila se s životem proto, že by si to přála, ale musela. Duši pak nemusí záležet na těle, na pozemském životě. Měla by se tedy soustředit na sebe, nelpět na pozemských statcích a nebránit se smrti. Smrt je nám dána shůry, nesmíme se o ni sami snažit. Duše dostala pozemský život jako úkol, který musí splnit. Jeho splnění se uskutečňuje prostřednictvím filozofie.

Ale vraťme se ještě zpátky k Sokratovi a jeho promluvě. Sokrates svým přátelům tvrdí, že duše je nesmrtelná. Jelikož přátelé jeho úsudku nevěří, podává jim důkazy nesmrtelnosti duše.

Nesmrtelnost duše v první řadě vyvozuje z protikladů. Stejně jako horší se stává z lepšího, den následuje po noci, tak živí vznikají z mrtvých a naopak, mrtví z živých. Musí být tedy jasné, že tělo ožilo splynutím s živou duší a po smrti fyzického těla opět tato duše tělo opouští. (SROV. PLATÓN, 1994)

Dále svou myšlenku zakládá na rozpomínání duše na dobu, kdy ještě nebyla v lidské podobě. Vysvětluje tím existenci duše před počátkem jejího života.

„[...] je asi nutno, že jsme se v nějakém dřívějším čase naučili, nač se nyní rozpomínáme. To by však nebylo možné, kdyby naše duše někde nebyla, dříve než se ocitla v této lidské podobě, proto takto se podobá, že duše je něco nesmrtelného.“¹²

Dále se zde uvádí Sokratovo vymezení smrti: „Smrt je totiž jedno z dvojího, buď je to jako nebytí a mrtvý nemá o ničem žádného pocitu, nebo je to, podle toho, co se vypravuje, pro duši jakýsi přechod a přestěhování z tohoto místa na jiné místo“ CHVATÍK, Ivan. Platónova ezopská bajka o Sókratovi a nesmrtelné duši. Filozofický časopis, 2004, roč. 52, č. 6, Praha: Filozofický Ústav Akademie věd ČR, 2004. str. 980. ISSN 0015-1831str. 980

¹¹ PLATÓN. *Faidón*. 3. vyd. Praha: Oikumené, 1994. 104 s. ISBN 80-85241-36-0

¹² PLATÓN. *Faidón*. 3. vyd. Praha: Oikumené, 1994. 104 s. ISBN 80-85241-36-0

Platón věří v nesmrtelnost duše. Je přesvědčen, že nedochází k nárůstu dalších a dalších duší, ale že existuje určité množství již od počátku, které prodělává pozemský život různě, v různých stavech i formách, pokaždé jinak podle toho, jak si vytáhne los. Na tuto problematiku se podíváme později.

Jiný důkaz Platón vyvozuje pomocí logiky: „*Když tedy přichází na člověka smrt, tedy smrtelná jeho složka, jak se podobá, umírá, ale nesmrtelná odchází pryč neporušená a nezničitelná ustoupivši smrti.*“¹³

Platón nám tedy skutečně osvětluje, že lidská bytost má dvě složky, tu viditelnou, tělesnou schránku, jež je smrtelná, a tu neviditelnou, hybatelku našeho života, duši, jež opouští své lidské vězení v okamžiku smrti. Duše je vlastně samohybatelkou, neustále se pohybuje sama o sobě. Smrt se duše netýká, duše jen přebývá v lidském těle, aby se pak mohla vrátit do místa, kde původně přebývala, a to do říše idejí. Smrt tak můžeme chápat jako osvoboditelku duše, či jako ničitelku všeho tělesného. Duše se neslučuje se smrtí. Z toho vyplývá, že duše nemůže zemřít, a proto je nesmrtelná.

Poslední důkaz dokládá na vzniku věcí. Sokrates tvrdí, že opačné věci vznikají z opačných věcí, ale samotná opačná věc sobě nikdy nemůže být opačnou, stejně jako další věci odmítají přijetí opaků. Z toho vyplývá následující. Opakem života je smrt. Z výše uvedeného víme, že tělo příchodem duše ožívá, duše je tedy nositelkou života. Pokud duše oživuje tělo, nemůže ani přijmout opak toho, co přináší. Duše tak nepřijímá smrt, a proto o ní můžeme říci, že je nesmrtelná. (SROV. PLATÓN, 1994)

V závěru své rozpravy hovoří Sokrates o tom, co se děje s duší zemřelého. Hovoří o místě, kam přivede mrtvé jejich daimón a kde se mrtví podrobí soudu. Mnohem podrobnější popis událostí, jež duše prožívá po odchodu z lidské podoby, nalzáme v Platonově Ústavě. V úplném závěru dialogu Faidón pronáší Sokrates poslední větu: „*Tritóne, Asklépiovi jsme dlužni kohouta.*“¹⁴ Myslím si, že tuto větu pronesl Sokrates záměrně. Platón sám vychází z mytologie. Dříve si lidé usmiřovali své bohy. Věřili, v odpuštění či milost, která jim bude poskytnuta, za jejich dary a oběti. Předpokládám, že právě kohout měl být ona mýtická oběť bohům, pro jeho nesmrtelnou duši.

¹³PLATÓN. *Faidón*. 3. vyd. Praha: Oikumené, 1994. 104 s. ISBN 80-85241-36-0

¹⁴PLATÓN. *Faidón*. 3. vyd. Praha: Oikumené, 1994. 104 s. ISBN 80-85241-36-0
Pozn. Asklépius byl Bůh obnovující zdraví

1. 3 Ústava, mýtus o Éru z Pamfýlie

V X. knize Platónovy Ústavy se dozvídáme také o důkazech nesmrtnosti duše, hovoří se zde i o stavbě vesmíru, o spravedlnosti, o trestech za zločiny, ale také o událostech, které nastávají po smrti, o tom, co se vlastně s naší duší děje dál. Tyto skutečnosti Platón demonstruje na mýtu o Éru z Pamfýlie.

Érus zahynul v boji, deset dnů po smrti byl odnesen domů, ale dvanáctý den ožil a vypověděl, co všechno viděl a zažil. Vyprávěl celé své putování záhrobím. Vypověděl, že po opuštění těla dospěl spolu s dalšími dušemi na zvláštní místo, kde probíhal soud, duše odcházeli do čtyř děr. Pokud byly spravedlivé, přišli pro ně čisté duše, ty duše, které se znaly, se objímaly a vyprávěly si. Pro nespravedlivé duše přicházely duše vyschlé a plné prachu. Ovšem pro ty největší hříšníky a tyrany přišli divocí muži, kteří je spoutali, stáhli z kůže a nakonec je svrhli do Tartaru. (SROV, PLATÓN, 1996)

„Viděl tam potom, jak se jedním otvorem nebe a jedním otvorem země vzdalují duše poté, když jim byl vynesena rozsudek, a jak na obou stranách z jednoho otvoru ze země vystupují vyschlé a plné prachu, a zase ze druhého se snášejí z nebe čisté. A že ty neustále přicházející vypadají, jako by přicházely z dlouhé pouti, že radostně odcházejí na luh a že zde jako o velké slavnosti táboří; a že se ty, které se znají, navzájem objímají a že se přicházející ze země vyptávají těch druhých na to, co bylo tam, a ty z nebe na to, co je u nich, a že si vyprávějí, jedny se ve smutku v slzách rozpomínají, kolik a čeho musely prožít a spatřit na své pouti podzemí, kdežto ty druhé, z nebe, vypravují zase o svých pěkných prožitcích a o podívaných nesmírné krásy.“¹⁵

Toto vyprávění se částečně přibližuje křesťanskému modelu, neboť i křesťanská víra tvrdí, že po smrti nastane boží soud a že se naše duše shledají s dušemi našich zemřelých bližních. Další společný rys nacházíme v rozdělování duší dle jejich jednání za života. Spravedlivé duše odchází do nebe a nespravedlivé jdou do pekla, ovšem Platón rozlišuje navíc duše největších tyranů, které nejdou do pekla, nýbrž jsou svrženi do Tartaru, kde zažívají největší muka. Křesťanství také z této víry čerpá pro své věřící. V úryvku nacházíme celkem důležitý prvek. Duše se v slzách rozpomínají, hovoří o tom, co prožily, čím musely projít. Díky těmto skutečnostem můžeme konstatovat, že se jedná o myslící duše, které pociťují a vnímají své okolí.

¹⁵ PLATÓN. *Ústava*. 2. vyd. Praha: Oikumené, 1996. str. 468-469. ISBN 80-86005-28-3

Zmíněný poznatek vychází z Platónovy filozofie, jež předpokládá, že duše má tři části: myšlení (rozumová část, jež je považována za božskou a sídlí v hlavě), odvahu, někdy nazývanou jakou vznětlivost (sídlí v prsou) a žádostivost (v podbřišku); myšlení je považováno za nesmrtelnou část.

Jiná věc, která mě však zarazí, je ono svlékání duší z kůže. Duše na pozemském světě vytváří neviditelné, nehmotné jsoouco, jež je uvězněné v lidském těle. Po smrti duše tělo opouští a stále je neviditelná. Jak pak může mít naše duše kůži? Jediná logická odpověď, jež mě napadá je, že v záhrobí duše získává opět lidskou nebo zvířecí podobu. (Což by odpovídalo tomu, že se lidé poznávají v záhrobí. Nejen pomocí hlasu, ale i tělesným vzezřením. Zde musíme podotknout, že lidská podoba duše již není organické povahy, nýbrž musí být tvořena něčím jiným.)

Po nějakém čase spravedlivé duše musely putovat dál. Došly až ke kuželu Nutnosti, který uvádí do pohybu celé nebe. Dcery Nutnosti (Lachesis, Klóthó, Atropos) měly na starost volbu životního způsobu duše. Nejprve si každá duše vybrala jakýsi los, tím si zároveň vybrala svého daimóna i svůj další život. Poté se duše ubíraly k Lachesis. „[...] *Ta posílala s každým toho daimóna, kterého si kdo vybral. [...] A ten ji, duši, vedl nejprve ke Klóthó, přímo pod její ruku a pod oběh vířícího vřeteně, a tak utvrzoval úděl, který si každý sám losem vyvolil. Když se ho dotkla, vedl ji zase k místu, kde předla Atropos, aby učinila nezměnitelným to, co bylo vinuto vřetenem.*“¹⁶ Nakonec musely duše projít kolem řeky Zapomnění, ze které se všechny musely napít. (SROV, PLATÓN, 1996)

Celý život přemýšlíme o tom, co po smrti nastává. Pokud věříme v nesmrtelnost naší duše, musíme nutně věřit v nějaký další nepozemský svět, kam naše duše odcházejí. Ale jak asi tento svět vypadá? Odpovídá skutečně Platónovu modelu, nebo spíše křesťanskému modelu pekla a nebe? Ano, z velké části se shodují. Otázkou je, zda jim můžeme věřit? Pokud ano, měli by lidé změnit svou životní perspektivu. Oba modely se mohou zdát bláhové, či dokonce až nesmyslné, ale díváme-li se na ně z jiného pohledu, proč jim nevěřit. I v současnosti nacházíme případy, jež se velmi shodují s oběma modely.

¹⁶PLATÓN. *Ústava*. 2. vyd. Praha: Oikumené, 1996. str. 476. ISBN 80-86005-28-3

Platónovo pojetí posmrtného světa připomíná spíše bájnou mytologii. Platón sám z mýtů čerpal a o mnohé se ve své filozofii opíral. Logika této myšlenky je také podložena faktem, že stejně jako mýtus vybízel lidi k činu, k nějaké aktivitě, tak i Platón vybízí člověka, především jeho duši k aktivitě, k filozofování. Smrt představuje pro antického člověka nutnost, která je nezměnitelná. Antický člověk se s nutností smrti musel vyrovnat. Nevzpouzel se osudu. Avšak tato vzpoura člověka, proti nevyhnutelnosti smrti a lidského osudu, představovala hlavní náměty starořeckých mýtů.

1. 4 Platonismus

Platónova filozofie byla po jeho smrti rozvinuta a pojmenována jako filozofický směr, platonismus. Právě platonismus ovlivnil křesťanství v jeho prvopočátku. V práci Paula Ludwiga Landsberga nacházíme jakýsi nástin platonismu. Paul Ludwig Landsberg hovoří o duchovním světě, se kterým se sjednocuje duše mrtvého, prostřednictvím toho, že na sebe bere nový způsob existence tohoto světa, jenž je přece jen světem pouhých idejí.(SROV. PAUL LUDWIG LANDSBERG, 1990)

Vysvětluje v podstatě dění, které se odehrává s duší po smrti lidského těla. Krom pozemského světa tedy existuje ještě nějaký duchovní svět, který je tím skutečným, pravým, kde se uskutečňuje pravé poznání. Naše duše se s ním sjednocuje tak, že přejímá nový způsob existence v tomto světě, což je logické. Stejně jako člověk se musí přizpůsobit novým skutečnostem, tak i duše je nucena přistoupit na nový způsob existence. V tomto světě však duše dospívá skutečnému poznání, neboť tento svět je světem idejí.

Ve 3. století dochází k proměně platonismu na novoplatonismus, jehož zásady byly postaveny na myšlence naprosté Boží transcendence. Tato obdoba platonismu vznikla zásluhou Plotína (204-270 po Kristu) a Ammonia Sakky (175-242 po Kristu). Novoplatonismus tak vytvářel jakousi obdobu křesťanství, které po 4. století značně ovlivnila novoplatónská filozofie.(SROV. TONY LANE, 1996)

Pokusíme-li se o nějaké shrnutí, musíme v první řadě říci, že Platón je jedním z myslitelů, z kterého čerpal např. křesťanství a to z důvodu, které jsem již výše uvedla. Zavádí do filozofie pojem idea a rozlišení říše idejí jako skutečného světa

a pozemského života, jako nedokonalého materiálního světa, kde člověk nemůže dojít skutečného poznání. Zemřít tedy znamená odejít z tohoto světa obrazů (jeskyně stínů), vyměnit ho za jiný, skutečný svět, který existuje v neustálé přítomnosti, neboť tento svět je věčný.

Ústřední myšlenkou Platónovy filozofie je tzv. anamnézis, nebo-li rozpomínání, skrze něhož se uskutečňuje poznání. Platónovo přesvědčení o nesmrtelnosti duše nalézáme v řadě jeho děl, například v Ústavě, Faidónovi či ve Faidrosovi, kde podává důkazy o nesmrtelnosti duše, dokonce v Ústavě nám představuje svět záhrobí demonstrováný na mýtu o Éru z Pamfýlie. Důležité je však připomenout Platónovu myšlenku, jež tvrdí, že člověk je majetkem bohů a nesmí zemřít dříve, než k tomu dostane boží pokyn. Tuto myšlenku nalézáme také u Tomáše Akvinského.

Platónova filozofie nezanikla ani po jeho smrti. Po jeho odchodu z tohoto světa se rozvinula v platonismus, jež se stal značným a zároveň také prvotním zdrojem křesťanství. Ve 3. století se platonismus proměňuje zásluhou Plotína a Ammonia Sakky v novoplatonismus.

II. Smrt

V předcházející kapitole jsme hovořili o lidské duši i o nesmrtelnosti duše, ale nesmrtelnosti musí zákonitě předcházet určitý děj, okamžik, smrt. Smrt se týká nás všech, proto také vzbuzuje veliký zájem. Smrt a samotný posmrtný život bývá často námětem mnoha spisovatelů, myslitelů. Tématika smrti protkává literaturu po staletí. V české literatuře nalzáme velmi silnou přítomnost smrti téměř ve všech dílech našeho významného spisovatele Karla Hynka Máchy, jež byl do značné míry ovlivněn učením Arthura Schopenhauera. Ona snaha o poodhalení tajemství těchto fenoménů žene autory k hledání a popisování skutečností, jež s nimi souvisí a jež se týkají nás všech. Smrt vytváří především předmět zkoumání mnohých vědeckých oborů jako je medicína, psychologie, teologie, atd.

Snažíme-li se však vymezit nějakou definici smrti, narážíme na problém. Umírání zahrnuje náboženskou, kulturní, sociální, psychologickou a biologickou dimenzi. Umírání a smrt není totéž. Umírání je určitý stav před konečnou fází života, smrtí. Smrt, poslední bod našeho života, v němž vše uhasíná a končí. Končí vše. Co je spjato s pozemským životem. Smrt je součástí života stejně jako zrození. Můžeme také s naprostým klidem tvrdit, že život člověka probíhá v určitém čase a smrt v podstatě tento čas, určitý časový úsek ukončuje. Vytváří tak časový mezník. Život pak vyplývá jako limitovaný časový úsek, jehož počátek je vymezen narozením a konec smrtí. (SROV. JOSEF DOLISTA, 2004)

Pokud bychom o tom chtěli hovořit po stránce časové, mohli bychom říci, že narození vytváří minulost člověka, bytí přítomnost a smrt, hledíme-li na ní za života, budoucnost. V okamžiku smrti se však jedinci jeví smrt jako přítomnost. Před tímto časovým jevem byla smrt budoucností a nyní je přítomností, proto musí nutně něco existovat i po smrti, neboť přítomnost se stává minulostí a budoucnost přítomností. Podle časové posloupnosti musí nutně něco existovat i po smrti. Smrt se tak zdá jako jistý časový úsek v životě člověka, tento úsek však nemůže být konečný, neboť čas se nikdy nezastaví, plyne dál.

V dnešní moderní, technické společnosti není pro smrt místo. Společnost se prostřednictvím médií snaží odvrátit naši pozornost od fenoménu smrti. Skrývá ji před našimi zraky a spíše nás vede k myšlence, že jednou ji snad i porazí. Lidské pokolení smrt rozčiluje, neboť ví, že smrt stejně nebude mít ve svých rukách. Člověk může smrt oddálit, zpříjemnit si ji, ale zabránit smrti nemůže, smrt si přijde pro každého z nás. Ve společnosti je odmítána, také proto se nedoporučuje o ní hovořit. Se změnou pohledu člověka na smrt v jeho vývoji, došlo i k jistému posunu významu pozemského života. Oproti antice, která pozemský život odsuzovala, považovala ho za nepravdivý, současná společnost vyzdvihuje význam života na Zemi. A to v tom smyslu, že došlo k zužitkování životní šance, prožít svůj vlastní život tak, jak chceme. Prožít jej naplno.

V rámci pokroku, vzdělanosti společnosti a vzniku nových věd, se smrtí zabývá vzrůstající počet oborů. Nejvyhraněnější je thanatologie.

2. 1 Thanatologie, vymezení pojmu smrt, druhy smrti

Thanatologii neboli nauku o smrti a o všech aspektech, které se smrtí souvisí, můžeme označit jako mezivědní obor. Spolupracuje s celou řadou oborů: teologií, sociologií, psychologií, medicínou, filozofií a řadou dalších. Hlavním předmětem je smrt ve všech jejích aspektech. Smrt se zde zkoumá nejen z pohledu umírajícího, ale i jeho bližních a také z pohledu nemocničního personálu. (SROV. HELENA HAŠKOVCOVÁ, 2004)

Slovo smrt je velmi široký pojem, také proto je její vymezení dosti nesnadné. Existuje několik druhů smrti: smrt biologická, klinická, mozková a řada dalších, záleží na hledisku, podle kterého smrt rozlišujeme. Neboť zaměříme-li se na hledisko příčinné, můžeme říci, že podle příčiny smrti rozlišujeme přirozenou smrt, vraždu, sebevraždu či eutanázii. Tohoto rozlišení se užívá především v právní praxi.

Ve své práci se chci rovněž zabývat tím, zda příčina naší smrti může nějakým způsobem ovlivnit další „přebývání“ naší duše, nebo-li to, co se odehrává po smrti dál.

Smrt představuje přirozenou součást a zakončení života každého jedince. O smrti lze hovořit také jako o zákonu přírody. Z lékařského hlediska ji můžeme

definovat jako ireverzibilní zástavu všech životně důležitých funkcí v organismu (srdce, plic a mozku) spojenou s určitými změnami jako např. se ztrátou krevního oběhu, díky nimž je znemožněna obnova životních funkcí. Za konečnou ji však lékaři považují skutečně až tehdy, kdy dochází k mozkové smrti (Což je cca 5 minut po zastavení dýchání nebo krevního oběhu. Ovšem tato skutečnost je velmi individuální), neboť dechová či srdeční zástava lze ještě obnovit. Nikdo, ani lékaři, nedokážou přesně určit hranici, která stojí mezi životem a smrtí. Proto se člověk považuje za mrtvého až tehdy, když dochází k mozkové smrti, především, když přestává fungovat mozkový kmen, velký mozek. Musíme si uvědomit, že mozek je centrálou těla, která řídí všechny důležité pochody. I když se může stát, že určité mozkové buňky mohou přežívat, nebude to trvat dlouho a začnou také odumírat. Buňky jsou závislé na výměně CO_2 s O_2 a pokud výměna neprobíhá, nejsou zásobené kyslíkem, což způsobí jejich blížký konec.

2. 1. 1 Druhy smrti, jejich vymezení a eutanazie

Hovoříme-li o jednotlivých druzích: - **biologická smrt** představuje stav, kdy dochází k zástavě srdeční činnosti a dýchání. V tomto okamžiku hovoříme o klinické smrti, dochází k resuscitaci. Pokud však nedojde k oživení, organismus podléhá biologické smrti, jež provází odumírání neuronů centrální nervové soustavy. Biologickou smrt provází řada posmrtných jevů mezi něž patří např. posmrtné skvrny či posmrtná ztuhlost.

- **klinická smrt** nastává při srdeční a dechové zástavě, která trvá zhruba 5 – 6 minut. Nachází-li se člověk v klinické smrti, nemůžeme ho považovat za mrtvého, neboť ještě může být oživen. I přesto odumírají některé buňky, jež jsou závislé na kyslíku.

- **mozková smrt**, jež byla již zmíněna, nastává po biologické smrti a je způsobena nedostatkem kyslíku a zástavou krevního oběhu, díky tomu dochází k odumírání nervových buněk (neuronů).

Eutanazie často nazývaná jako tzv. smrt z milosrdenství, vychází z ukončení života těžce nemocného člověka, trpícího velmi silnými bolestmi. Vše se odehrává na přání pacienta. Eutanazie však podléhá velmi přísným pravidlům. Mezi evropské státy, které umožňují eutanazii patří Nizozemí, Belgie i Švýcarsko. V České

Republice se o legalizaci eutanazie jednalo v roce 2006, bohužel návrh byl zamítnut. Eutanazie vytváří velmi diskutabilní otázku. Křesťanská víra stojí v silné opozici vůči eutanazii. Eutanazie vytváří také značný etický problém. Ovšem společnost by měla přemýšlet o lidech, kteří jsou velmi vážně nemocní, měla by se snažit do nich vcítit.¹⁷

Dnešní společnost se snaží o dosažení nejvyššího blahobytu a spokojeného života. Avšak tito lidé netouží po ničem takovém. Jejich život se skládá z pouhé bolesti, ze světa, který spatřují pouze z nemocničního či domácího lůžka. Věřím, že takový život by si nikdo nepřál. Sama jsem za prosazení eutanazie také u nás, ovšem fakt, zda se zákon o legalizaci eutanazie v budoucnu prosadí či neprosadí, nezáleží na mě. Myslím, že by se každý měl zamyslet nad tím, co vlastně eutanazie znamená. Že se nejedná o sebevraždu, i když se tak na první pohled může jevit, ale pouze o určitou formu pomoci velmi nemocným lidem.

„V jazyce přírody smrt znamená zánik. Pojetí smrti jako absolutního zániku nebo domněnka, že jsme skrz na skrz nesmrtelní, obojí je stejně chybné a spíše než nějaký správný střed, musíme hledat vyšší hledisko, které samo takové extrémy vyloučí.“¹⁸

Stejně jako Schopenhauer uvádí různá pojetí smrti, tak i v našem společenství je chápána různě. Člověk zaujímá ke smrti několik postojů. Dříve se na smrt pohlíželo jiným způsobem než dnes. Smrt nevyvolávala strach, lidé věděli, že přijde – ať už v podobě nemoci, stáří nebo jako oběť války. Byla to nutnost, se kterou se lidé museli vyrovnat, kterou přijímali jako poselství od bohů, či jako poslední čin svého osudu. Dnes k nám přichází v jiných podobách: násilím, teroristickým útokem, vraždou, ale i dětskými hrami. Vývoj ve vnímání smrti je znatelný. Ale vnímání smrti je závislé také na kultuře, ve které daný jedinec vyrůstá. Křesťané smrt chápou jako nutnost pro spatření Boha. Ostatní smrt vnímají, buď jako tečku za životní poutí člověka, tedy onen Schopenhauerův zmiňovaný absolutní zánik, nicotu, nebo jako trest za zlé, co spáchali. Myšlenka nesmrtelnosti duše v našem společenství má spíše formu jakési naděje, v kterou lidé doufají, ač v ní nevěří. V jiných kulturách je

¹⁷ Aktuálním příkladem, který nám jistě poslouží k zamyšlení, je životní osud Francouzsky, která osm let trpěla rychle rostoucím maligním nádorem v nosní dutině. Nádor způsobil ztrátu čichu, chuti, zraku a znetvořil celý obličej. Francouzská žádala místní soud o umožnění euthanazie, avšak její žádost byla zamítnuta. Tělo si nakonec pomohlo samo, po osmiletém utrpení zemřela sama opuštěná ve svém bytě. Osud této ženy podnítl vážnou diskuzi i mezi francouzskými politiky.

¹⁸SCHOPENHAUER, Artur. *O smrti*. Brno: Zvláštní vydání, 1996. str. 6-7. ISBN 80-85436-41-8

vnímána jako jediná možná. Vyšším hlediskem, o kterém v textu Schopenhauer hovoří, myslím tím vůdčí princip jeho filozofie, je vůle k životu.

U některých jedinců nalézáme jistou nenávist ke smrti, je způsobena tím, že ji člověk obviňuje ze ztráty milovaného člověka, tato situace bývá také spojována s nenávistí k Bohu, s nepochopením jeho jednání. Smrt připadá člověku tak nespravedlivá, ale opak je pravdou. Smrt jedná s každým bez rozdílu. Nerozlišuje člověka od člověka. Nikdo si nemůže koupit pár dnů nebo měsíců navíc. Nejde to. Člověk je o této skutečnosti spraven. Může se vzpírat jakkoliv, stejně přijde i jeho čas k odchodu z tohoto světa. Každý den jsme vystaveni možnosti smrti. Nemůžeme říci, kdy přijde a jakým způsobem. Musíme však uznat, že smrt je možná jediný spravedlivý princip. Vztah člověka ke smrti nám svým způsobem poodhaluje i vztah člověka k životu jako takovému. Ale nejde jen o vztah ke smrti, ale k samotnému posmrtnému životu. Smrt s posmrtným životem souvisí, a tak můžeme říci, že pohled na smrt je do jisté míry shodný s naší představou posmrtného života. Jistě, existuje rozdíl mezi představou a realitou, ale naše vnímání těchto fenoménů spolu souvisí. Ačkoli se pro člověka může jevit smrt jako strašlivý okamžik, posmrtný život se pak jeví jako ráj, ale existují i opačné případy. Toto vnímání je velmi individuální.

Můžeme opravdu tvrdit, že celý život člověka směřuje ke smrti, že člověk je - nadneseně řečeno - bytí směřující ke smrti? Ze zjištěných informací a také díky přesvědčení mnohých lidí, jsme se částečně shodli na tom, že smrt neznamena absolutní konec, že existuje něco mimo smrt, mimo tento svět. Myšlenka nesmrtnosti duše se již nezdá tak absurdní. Celkem vzato ji můžeme považovat za více než možnou. Pokud bychom přemýšleli tímto způsobem, změnila bych tuto tezi. Pak bych tvrdila, že lidský život není bytí ke smrti, ale bytí směřující k jinému, posmrtnému životu, anebo bych mohla říci, že život směřuje k návratu zpět, k návratu do původního stavu. Do stavu, ve kterém jsme se nacházeli již před narozením a do stejného stavu, do něhož se vracím po prožití pozemského života a opuštění lidského vězení. Nemohu však být v rozporu s tezí, že život směřuje ke smrti, ale musíme si uvědomit, jaký život máme na mysli. Pokud hovoříme o pozemském, tělesném životě, pak s tvrzením nemohu, než souhlasit. Ale jak již jsme řekli, po smrti

pravděpodobně život pokračuje, i když v jiné formě, v jiném světě. Mohu tedy tvrdit, že život lidského organismu směřuje ke smrti, ale existence naší duchovní stránky s tělem putuje k jeho konečné fázi, aby mohla pokračovat do dalšího, jiného bytí či jiné dimenze. Pokud myslím život v obecném měřítku, souhlasit nemohu, díky pravděpodobné další existenci a tedy dalšímu životu.

Zajímavý pohled zaujímají malé děti. Dětem nepřijde smrt nijak hrozná. Jsou přesvědčené o tom, že mrtvý odchází do nebe, nebo na jiné hezké místo, kde se bude mít dobře. Vůbec je nenapadá myšlenka smrti jako úplného konce člověka. Často o tom začnou hovořit dříve, než jim je vůbec vysvětlena jakákoliv podstata nebe. Smrt pro ně znamená pouhý odchod „člověka“ někam jinam, kde mu bude lépe. Nedokážou pochopit smutek dospělých ze ztráty milované bytosti, jsou přesvědčené, že v nebi se budou mít naši zesnulí bližní lépe. Dětské vnímání je pro naše zkoumání zajímavé. Děti jsou přesvědčené o nějakém dalším životě. Věří v posmrtný život a nepotřebují žádné faktické důkazy jako my, dospělí lidé. Považují posmrtný život za normální skutečnost, skutečnost, která se týká nás všech. S rostoucím věkem se ona myšlenka z jejich povědomí vytrácí.

Z hlediska přístupu člověka ke smrti bychom se měli věnovat ještě smrti, kterou si člověk způsobí sám, jak jistě víte, mám na mysli sebevraždu. Vedle eutanazie představuje další etický problém. Většinou ji páchají lidé tehdy, když se ocitají na prahu svých možností, tehdy, kdy už nevědí, jak dál; a neznají jiný způsob řešení svého problému. Lidé ji zavrhnou, odsuzují sebevrahy za jejich činy, avšak málokdo z nich se někdy ocitl v takové situaci jako oni. Nejsem zastáncem sebevražd, ovšem sama si uvědomuji, že každý z nás se může dostat do zkratové situace a nikdo nemůže předem vědět, jak zareaguje. Může však sebevražda ovlivnit bytí po smrti? Ti, kteří ji páchají nad tímto nepřemýšlí. Jsou přesvědčení o posmrtném ráji či o nicotě, myslí si, že smrtí vše skončí, že dojdou místa, kde naleznou klid pro svou bolavou duši. Nutno dodat, že odborníci, kteří se sebevraždou ve vztahu k posmrtnému životu zabývají, hovoří o opaku. Nikdo si na život nesmí „sáhnout“. Život představuje dar, jež musíme využít s jeho kladnými i stinnými stránkami. Odborníci dále hovoří o tom, že tito jedinci jsou potrestáni často tím, že v dalším životě se dostanou do stejné situace. Jejich úkol spočívá ve vyrovnání se se situací. Ze

zjištěného můžeme konstatovat, že duše je na světě proto, že má v tomto pozemském životě úkol, jež musí splnit. Stejně přesvědčení nalézáme rovněž v antice. V období starověku za jedinou přípustnou byla považována sebevražda vykonaná pro dobro státu.

V knize psychologa Raymonda A. Moodyho nacházíme vedle výpovědí lidí, jež zažili prožitek blízkosti smrti a byli jím pozitivně ovlivněni pro další pokračování života, také výpovědi sebevrahů, jejichž prožitky se radikálně odlišovali od ostatních. Všichni ti, kteří se pokusili zničit svůj život byli vyděšeni tím, co se po opuštění těla odehrávalo. Zároveň byli vděční za možnost tuto chybu napravit.

2. 2 Klinická smrt

Jak jsme se již dozvěděli, klinická smrt nastává zástavou mozkové aktivity. Ovšem ještě nedošlo k mozkové smrti, člověk je sice prohlášen za mrtvého, přesto se stále může navrátit zpět do života. K návratu dochází pomocí resuscitace, ale může k ní dojít také samovolně. Velmi časté jsou případy, kdy záchranáři, nebo jiní lékaři, bojují mnohdy i několik desítek minut o život člověka, a v okamžiku, kdy už nedoufají a prohlašují jedince za mrtvého, dochází k jeho návratu na tento svět. V okamžiku, kdy člověku přestávají fungovat jeho životně důležité funkce, je prohlášen za mrtvého. Přesto se neustále spekuluje o tom, zda můžeme klinickou smrt považovat za skutečnou smrt.¹⁹

¹⁹ Doc. PhDr. Vokolek Peter, PhD. V článku *Smrt člověka jako celková mozková smrt*, představuje i jiné pohledy na vnímání smrti jako mozkové smrti. Jako důležitého zastávce této teorie předkládá biskupa Elia Sgreccia, předsedu Papežské akademie pro život, jež vnímá klinickou smrt jako mozkovou. Říká: „S rozvojom techniky a intenzívnej medicíny sa vyvinuli zložitejšie metódy na určenie smrti človeka. Tak sa prišlo k určeni klinickej smrti, ktorá pozostáva v konštatovaní ireverzibilnej zástavy krvného obehu, dýchania a činnosti mozgu. Potom je aj klinická smrt definovaná ako mozgová smrť. (Sgreccia E., *Manuale di bioetica. Volume I: Fondamenti ed etica biomedica Milano: Vita e pensiero, 2000, 3. vydání*) VOKOLEK, Peter. Smrt člověka jako celková mozková smrt. *Bioetika, Scripta bioethica*, 2006, roč. 6, č. 1-2, Brno, 2006. str. 45-46. ISSN 1213-2977

Poté Peter Vokolek hovoří o tom, že pokud bychom hovořili o klinické smrti jako o mozkové, nemohli bychom se vrátit zpět, ožít, neboť po mozkové smrti se již nikdo nenavrátil mezi živé.

S tímto argumentem by se dalo souhlasit, ovšem uvědomme si, že lidé se navrací do života také až po několika desítkách minut, kdy by se správně měli nacházet ve stavu mozkové smrti a tedy by se podle tohoto tvrzení neměli již probrat. Jak jsme si již řekli, ani jejich mozek nedoznal žádného či téměř žádného poškození.

2. 2. 1 Prožitky blízkosti smrti

Díky značným pokrokům v medicíně, došlo k řadě návratů ze smrti. Lékaři hovoří o tom, že tito pacienti prodělali tzv. klinickou smrt. Problematikou klinické smrti se ve světě zabývá řada odborníků v oblasti medicíny, filozofie, psychologie i teologie. Mezi jedny z nejvýznamnějších patří profesorka psychiatrie Elizabeth Kübler-Ross a lékař a psycholog Raymond A. Moody, jež se ve svých knihách zabývá prožitkem smrti, klinickou smrtí vůbec a dopadem takovýchto prožitků na lidi. Elizabeth Kübler-Ross se zaměřila především na zjišťování a popisování jednotlivých stádií, kterými člověk před smrtí prochází.

Doktor Raymond A. Moody ve svých pracích ukazuje jednotlivé prožitky lidí a to, jak je tyto prožitky změnilo. Tito lidé mění pohled na svět, na skutečnost a přehodnocují celý svůj život. Lidé v jejich blízkém okolí jsou značně překvapeni jejich obrovskou změnou. Stávají se z nich vnímavější milující bytosti, které se více zajímají o druhé, o poznání, jsou celkově vnímavější ke světu. Život považují za dar. Důležitost přikládám odstranění strachu ze smrti.

Zajímavé zážitky vypovídají lidé, kteří se pokusili o sebevraždu. Neradi hovoří o svých prožitcích, nejčastěji tvrdí, že by stejnou chybu již v životě neudělali, ale není to jen kvůli tomu, že znovu obžili, ale způsobili to především jejich zážitky, které si zažili při klinické smrti. Existují domněnky, že lidé, kteří spáchali sebevraždu, jsou po své smrti nějakým způsobem potrestáni. Lidé, kteří se zabývají regresivní terapií a minulými životy, jsou přesvědčeni, že postižení lidé jsou potrestáni tímto stavem za své činy (např. za sebevraždu) v minulých životech. Nemohu tuto tezi ovšem potvrdit. Jedná se o pouhou domněnku.

V okamžiku klinické smrti lidé prožívají různé zážitky, o nichž velmi často po probuzení hovoří. S klinickou smrtí souvisí ony tzv. prožitky blízkosti smrti. Po návratu na tento svět lidé popisují své strhující zážitky. Je velmi zajímavé, že tyto zážitky popisují lidé shodně, člověk od člověka, nezávisle na víře, rase ani na postavení jednotlivců. Všechny případy jsou skoro stejné. Lidé popisují zhruba stejnou strukturu svého zážitku.

Vyprávějí o „pocitu“ (okamžiku), v němž zjistili, že smrt pro ně přichází.

O tom, jak opustili své tělo, jak slyší lékaře prohlašovat je za mrtvé, dále vypovídají o přemístování se temným tunelem. Zajímavým okamžikem pro každého z nich představuje spatření sebe sama, aniž by ke svému tělu něco pocítili či dokonce, aniž by věděli, že se jedná o ně samotné. Museli si pomalu přivyknout novému stavu, novému způsobu vnímání, přemístování i existence. Následně se setkávali s různými bytostmi, které se s nimi pozdravili a nabízeli také pomoc, či je pouze mýjeli. Někteří jim připadali povědomí, známí nebo naprosto cizí. Poté spatřili jasně zářivé světlo či jakousi světelnou bytost, která vyzařovala nekonečnou lásku a která jim jakoby mimo smyslově položila určitou otázku, čímž jim umožnila spatřit svůj život v úsecích krátkého filmu, jež se jim přehrával od narození. Jediné, v čem dochází k jisté odchylce, je v pojmenování oné světelné bytosti nebo v položení oné otázky.

Jedná-li se o křesťana, hovoří o světelné bytosti jako o poslu či pomocníku samotného Boha, jedná-li se o ateistu, hovoří pouze o láskou vyzařující světelné bytosti, která sice nemá specifikovatelné lidské obrysy, ale vzdáleně připomíná bytost.

Najednou si uvědomili, že ještě není jejich chvíle. Někteří tuto skutečnost popisují s nelibostí (nechtělo se jim vrátit mezi živé). Všichni se však shodli na jejich velké proměně po návratu zpět.

Shodují se i na tom, že smrtí lidský život nekončí, že dochází přesně, jak tvrdil Platón, k odloučení duše od těla, a duše pak putuje do jiného světa. I s tím se vyprávění lidí shoduje. (viz příloha)

Na druhou stranu musíme dodat, že všichni dotázaní, všichni, kteří při klinické smrti zažili prožitek blízkosti smrti, vypovídají rovněž o tom, že naprostý zánik, tedy smrt, neprožili, neboť smrtí končí jakýkoliv možný návrat zpět (mezi živé), ale že si prošli fází předcházející smrt. Někteří dokonce došli až k jejímu prahu. Jakmile jedinec překročí onen práh, či popisovanou pláň, vybere si novou cestu, začne nový „život“. Na základě těchto informací docházíme k závěru, že po naší smrti nastává nový stav, přechodná existence, jež přechází ve smrt, o které neexistují žádné dostupné informace. Je to způsobeno nemožností návratu mrtvého a započítím nové existence.

V práci *Věčný život* Hanse Künga nacházíme výsledky zkoumání psychologa Ronalda K. Siegla z Kalifornské Univerzity, jež se pokouší o vyvrácení pravdivosti oněch prožitků. Ronald K. Siegel prohlašuje: V situaci, kdy se člověk nachází v naprosté blízkosti smrti, se projeví obranné mechanismy mozku, jež se pokouší zabránit tomu, aby si umírající uvědomil, že se ocitá ve vážné situaci. Vzruchy centrální nervové soustavy v nás vyvolají pocity, jež míváme spjaté s radostnými událostmi. Projevuje se euforie, jsme velmi citliví na světelné projevy, máme vidiny či nějaké vize. Všechny tyto projevy jsou velmi intenzivní. Za vším stojí právě ona centrální nervová soustava, která v okamžiku přetížení vyřadí z provozu jisté části mozku. Člověk si neuvědomuje čas ani prostor, dostává se do jakési časoprostorové díry, v němž je uvězněn. Neuvědomuje si přítomnost, minulost, ani budoucnost. Mozek u něj v tomto stavu vytváří sérii pro něj důležitých obrazů z minulosti, seřazených smysluplně v časovém sledu, ovlivněných informacemi o smrti, získanými během života. Ronald K. Siegel hovoří o posledním „nadechnutí“ (posledním projevu) mozkové činnosti. (SROV. HANS KÜNG, 2006)

Stejně jako Hans Küng, tak i já, se neztotožňuji s tímto vysvětlením.²⁰ Nepopíratelně se s naším fyzickým tělem něco odehrává, mozek vysílá impulsy a z nespočetného množství přijímaných informací, které musí zpracovat, vytváří krajní řešení (např. vypnutí určitých částí mozku). Dala by se tím jistě vysvětlit ona euforie (mozek zarazí jakýkoliv přísun bolesti) či neuvědomění si časoprostoru. Samotné nevědomí může také vyvolat onu euforii. Jsme ve stavu blaženého nevědomí, přesto si uvědomujeme určité skutečnosti. Spatřujeme dění, v němž figurujeme jako hlavní postavy (i když nevíme, že „tam dole“ jsme my), dále nás oslňuje zářivě jasné světlo či bytost, která nás jakoby přitahuje. Rovněž další skutečnosti, o nichž lidé po klinické smrti hovoří, přírodovědecko – lékařsky vysvětlit nelze. Ano, změna postoje k životu a k ostatním by se dala jistě vyvolat onou zkušeností prožitku, ačkoli se často jedná o velmi radikální změnu. Ovšem nové,

²⁰ Pozn. Nemohu tvrdit, že se Hans Küng ztotožňuje s pravdivostí prožitků. Ve své práci zmiňuje zásadní problém, o který se opírají také odpůrci prožitků. Küng hovoří o tom, že prožitky nepopisují posmrtné bytí, nýbrž další fázi života člověka. Zde narážíme na problém. Mnoho teologů se s tímto přesvědčením ztotožňuje. Svou domněnku opírají o návraty lidí zpět na svět. Hovoří o prožitcích jako o dalších fázích umírání. Musíme zde zohlednit biologické hledisko. Všichni, kteří se nacházeli v těsné blízkosti smrti, byli lékaři prohlášeni za mrtvé. Jejich fyzické tělo skutečně vykazovalo symptomy smrti. Dále bych chtěla zdůraznit časový úsek, jenž z lékařského hlediska podporuje mou teorii. Po 10 minutách podléhá člověk mozkové smrti a většina prožitků trvala podstatně déle.

získané schopnosti (viz příloha), o nichž lidé hovoří, které nemají nic společného s typickými lidskými schopnostmi, však takto nevysvětlíme.

S klinickou smrtí však nesouvisí jen prožitky blízkosti smrti, mimotělesné prožitky, ale i jiné jevy na prahu smrti. Myslím tím jevy, které se odehrávají v čase smrti. Patří sem např. návštěvy lidí, kteří právě zemřeli (většinou do 12 hodin po smrti) nebo nevysvětlitelné fyzikální jevy jako zastavené nebo rozběhnuté hodiny, zvonění zvonků, pád obrazů, fotografií ze stěn, rozsvícení lamp atd.

Umírající těsně před svou smrtí zažívají setkání se svými mrtvými bližními, kteří je vítají v jiném světě. Tyto vize jsou velmi přesvědčivé, mnohým tak usnadňují umírání. Můžeme tím také vysvětlit náhlý úsměv na bolestí a stářím zbědované tváři. Často jsme svědky i hovoru s někým, koho v místnosti nevidíme. Neboť lékaři nemohou tento jev logicky vysvětlit, svalují to na jisté pochody v mozku, ke kterým těsně před smrtí dochází. Laicky řečeno, tvrdí, že mozek člověku vytváří něco na způsob halucinací. Mozek zobrazuje to, co by si jedinec ve své nejvnitřnější podstatě přál. Myslím, že se shodnu i s ostatními na tom, že i kdyby se jednalo o halucinace, je tím umožněno snadnější umírání danému člověku. Ztrácí tak strach z odchodu z tohoto světa.

Důležitý fakt představuje doba, při níž se lidé nacházejí v klinické smrti. Lékaři i další odborníci dokládají, že po 5 – 6 minutách dochází k odumírání mozkových buněk následkem nedostatečného přísunu kyslíku. Z tohoto hlediska lze logicky usoudit, že klinická smrt by měla trvat také v tomto časovém úseku, ale z doložených informací vypovídajících víme, že délka časového úseku – tedy od zástavy životních funkcí k jejich znovuobnovení – představovala mnohem delší dobu. Často se jednalo také o desítky minut, půl hodiny i více. Zarážející je skutečnost návratu bez jakéhokoli poškození mozku, ačkoli z biologického hlediska by mělo dojít k nevratnému poškození. Jedná se o záhadu, nebo se tělo samo připravuje na návrat. Jak by ale mohlo vědět, že dojde ke znovuožití?

Jedno vysvětlení by mohlo být založeno na úleku. Asi každý se někdy řízl. Řeže, řeže a najednou se řízne, lekne se, ztuhne a chvíli hledí na svůj prst, ze kterého nic neteče, vidí jen řeznou ránu. Najednou si uvědomí, že se řízl a uvolní se. V tu

chvíli začne krev proudit z rány ven. Myslím, že stejně to funguje i s mozkem. V okamžiku blížící se smrti, kdy již cítíme, že přichází konec, se člověk najednou zalekne toho, co bude. Mozek zpracuje tento impuls a zachová se stejně jako v případě prstu. Ovšem v tomto případě nedochází k uvolnění po několika sekundách, ale až v okamžiku, kdy se vrátíme zpět od brány smrti.

Záhada neporušenosti mozkových buněk může do jisté míry souviset i s přípravou člověka na smrt. V určité fázi, kdy u těžce nemocného nedoufáme v zázraky, či v naději na uzdravení, kdy tito lidé odmítají přijímat potravu, objevují se u nich těžké deprese a apatie, začnou z nenadání jíst, mají zájem o ostatní. Někdy se dokonce radují ze života. Nejčastěji tento stav trvá 2 – 3 dny. Dny, které předchází smrti. Také nemocniční personál díky těmto změnám, které se projeví, pozná, že se blíží pacientův konec. Jakoby se tělo připravovalo. Je možné, že máme tuto informaci nějakým způsobem zakódovanou uvnitř nás samotných, nebo se jedná o jakýsi pokyn „shora“? Dvě zdánlivě odlišné věci – a přece spolu do jisté míry souvisí. Člověk je velice složitá struktura, ačkoli by se mohlo říci, že díky mnohaletým bádáním a zkoumáním člověka bychom měli všemu rozumět, není tomu tak. Člověk představuje mnohá tajemství, o nichž nemá lidstvo ani potuchy. Lze předpokládat, že některá z nich souvisí právě s přípravou na odchod ze světa „živých“, se smrtí i s dalším přebýváním po odchodu z tohoto světa.

2. 3 Zrození a smrt

Narození a smrt spolu do značné míry souvisí. Mají řadu společného. Stejně jako se zrození stává souhrou náhod, platí toto tvrzení i o smrti. Smrt bývá stejně nahodilá jako zplození jedince. Stejně jako v koloběhu přírody nalézáme postupný vývoj jedince směřující ke smrti, také člověk umírá od narození. Pokud se zamyslíme nad Platónovou teorií nesmrtnosti duše, musíme brát ohled na to, že narozením duše vstoupila do těla, aby s ním prožívala pozemský život a připravovala se správným způsobem (pomocí filozofie) na okamžik smrti, kdy svou tělesnou schránku, do níž byla vtržena, opět opustila. Souhlasíme-li s pojetím o nesmrtnosti duše, můžeme tuto teorii považovat za pravdivou. V jiném případě, tedy v pojetí smrti jako absolutního zániku, musíme konstatovat, že i narození je vznikem z nicoty. Pak

bychom mohli souhlasit, že smrt je skutečně zánikem jedince. Pokud se však zabýváme touto problematikou v práci Arthura Schopenhauera, zjišťujeme, že autor nás vede k uvědomění, že naše zrození není skutečný počátek našeho bytí.(SROV. ARTHUR SCHOPENHAUER)

„Kdyby myšlenka nebytí byla příčinou toho, že se nám smrt jeví tak strašlivá, museli bychom se stejnou myslí i na dobu, kdy jsme ještě nebyli, neboť je nezvratně jisté, že nebytí po smrti nemůže být jiné, než nebytí před narozením, a nemůže být ani žalostnější. Nabízí se pak otázka: před mým narozením uplynula nekonečnost - čím jsem byl po celou tu dobu? V metafyzickém smyslu by se snad dalo odpovědět? Byl jsem vždy já – totiž všichni, kteří po celou dobu říkali já, byli právě já.“²¹

Z Schopenhauerova textu poznáváme, že časoprostor, v němž se nacházíme před narozením je ten samý, do kterého se po smrti vracíme. Lidé nepřemýšlí o tom, co se dělo před jejich narozením, berou to jako danou skutečnost, díky které žijí v tomto světě, uskutečňují své vlastní bytí. Ale musíme si něco uvědomit. Na období před narozením nemáme žádné špatné vzpomínky. Ptáte se, jak si můžeme na něco takového vzpomenout? Může se to zdát málo, ale uvědomme si, že pomocí psychologickým metod se můžeme dostat do období vývoje naší bytosti. Pociťujeme vše, co se odehrává, když ještě přetrváváme v matčině lůně. A nezapomínejme na Platónovo anamnesis, rovněž jisté situace se nám často zdají jako vzpomínka na něco, co se již někdy odehrálo.

Sama souhlasím s Schopenhauerem. Pokud v nás nepřetrvává nějaká špatná vzpomínka na bytí v jiném časoprostoru, v jiném světě, není důvod obávat se smrti, neboť po smrti se navracíme tam, odkud jsme přišli před naším zrozením.

Tázání se po tom, čím, nebo kdo jsem byl před mým nynějším narozením, je namístě. Zdá se, že Schopenhauer se zde opírá o Platónovu filozofii, o jeho mýtus o Éru z Pamfýlie. V onom mýtu se také duše stěhovali do různých forem a stavů, ale ve své podstatě byli právě tou jednou duší, která však prodělávala další a další život. Každý člověk, stejně jako zvíře znamenal jednu bytost, tedy duši. Byli právě tím „já“ v daném okamžiku.

Skutečnost dřívější existence naší duše je potvrzována i výrokem Diderota v jeho práci Jakub Fatalista, kde hovoří o tom, že již jsme tu byli dříve, než jsme vstoupili do lidského těla, a zůstaneme zde i nadále, až odejdeme ze své tělesné

²¹ SCHOPENHAUER, Artur. *O smrti*. Brno: Zvláštní vydání, 1996. str. 11-12. ISBN 80-85436-41-8

schránky. Z toho lze také usoudit, že smrtí není zničeno více, než nám bylo darováno při zrození. V Schopenhauerově filozofii však nalézáme důraz na přežití rodu, druhu. To je to, oč přírodě běží. Proto snad můžeme vysvětlit domněnku, že smrt individua je nezbytná pro bytí rodu a samotný zánik rodu je nezbytný pro utváření života v nových formách. Můžeme jen souhlasit. Neboť spojením jednoho rodu s jiným, s tím, že jeden z nich už nebude mít jiného pokračovatele, jeden rod zaniká. Zároveň však vzniká jistá kombinace obou rodů, tedy rod nový. Již neexistuje původní rod, ale je přetransformován v nový rod, díky němuž dochází k realizaci života v nové formě. (SROV. ARTHUR SCHOPENHAUER, 1996)²²

Na závěr bych ráda využila výrok Theophrasta Paracelsa: „*Duše ve mně z něčeho vzešla, proto se nestane ničím, neboť z něčeho pochází. Kdo považuje narození člověka za jeho absolutní začátek, pro toho musí být smrt absolutním koncem.*“²³

Paracelsus tím chce vyjádřit dřívější existenci své duše. Právě proto, že duše přebývala před tímto životem v jiném světě, v jiném životě; nemůže tedy zaniknout, nemůže se stát ničím, neboť pochází z jiného světa, odkud přišla.

2. 4 Strach ze smrti

Smrt vytváří v člověku často až enormní strach, děs. Strach, který však nemůžeme vysvětlit pouze jako strach z neznáma. Zahrnuje také strach z toho, že opouštíme tento svět, který zde zůstane i po nás, že již nikdy nespatříme své milované a nikdy už neoživíme své tělo. Trápí nás otázka, co bude potom, uvidím ještě někdy své milované? Existuje nějaký jiný svět a pokud existuje, jaký je? Vybavuji si dávno zapomenuté situace, kdy jsem se měl(a) zachovat jinak, kdy jsem někomu ublížil(a). Trýzní mě mé svědomí.

Nejen člověk, ale i vše živé se obává smrti. Každé živé stvoření bojuje o svůj život ze všech sil, bojí se o své bytí a snaží se o to, aby trvalo co nejdéle. Avšak, jak Schopenhauer prohlásil, smrt přeci nemůže být tak žalostná, když ani naše zrození

²² Pokud se zabýváme zrozením nebo vznikem člověka, měli bychom zmínit také názory Tomáše Akvinského. Jeho pojetí nalézáme v článku Petera Vokolka *Názory Tomáše Akvinského na vznik člověka a dnešní embryologie otištěném* v časopisu *Filozofia*, kde se píše: Tomáš Akvinský představuje své pojetí vzniku člověka jako následnosti duší. Hovoří o tom, že se v člověku „usídli“ nejprve vegetativní, pak senzitivní a na závěr racionální (intelektuální) duše, o které dále říká, že je vytvořená Bohem a spojuje v sobě obě předchozí formy duše. (SROV. FILOZOFIA 3, PETER VOKOLEK, 2007, ROČNÍK 62)

²³ SCHOPENHAUER, Artur. *O smrti*. Brno: Zvláštní vydání, 1996. str. 45. ISBN 80-85436-41-8

nebylo žádnou tragédií. Schopenhauer se snaží odvrátit lidský strach ze smrti na základě teze, že zrození je ve své podstatě podobný proces, s tím rozdílem, že zrozením duše vstupuje do těla a smrtí zas tělo opouští. Přesto zde dochází k určitému ději, který bychom mohli nazvat také jako koloběh. Duše zrozením vstupuje do těla, se kterým je během svého pozemského bytí svázána, a v okamžiku smrti jej opět opouští, aby se opět mohla zrodit v jiném těle. (SROV. ARTHUR SCHOPENHAUER, 1996) Stejně pojetí nacházíme i u starořeckých filozofů.

Musíme také rozlišovat strach zvířecí od lidského. Zvíře se strachuje pouze o svou existenci a existenci mláďat, ale u člověka vedle tohoto strachu nacházíme strach z neznáma po smrti a výčitky svědomí, jež souvisí se strachem z Božího soudu. Je zajímavé, že i nevěřící se strachují v okamžicích blížící se smrti z božího soudu.

Epikuros řekl: „Smrt se nás netýká, s vysvětlením, že když jsme my, není smrt, a když je smrt, nejsme my. Smrti se netřeba bát. [...] skutečnost není než nahodilý shluk částic či atomů beze smyslu či trvání a duše se po smrti rozpadne stejně jako tělo.“²⁴

Když Epikuros v textu tvrdí, že smrt se nás netýká, má ve své podstatě pravdu. Vědomí člověka smrtí zaniká. Člověk si již neuvědomuje, že není. Neuvědomuje si svou vlastní smrt, uvědomuje si ji pouze tehdy, když smrt přichází, ale v okamžiku smrti člověka opouští vědomí, a proto smrt nemůže za žádných okolností vnímat. Proto se nás smrt netýká. Netýká se našeho organismu, který přestává okamžikem smrti fungovat. Mohli bychom to vysvětlit ještě tak, že bychom se neměli strachovat smrti, smrt samotnou nebudeme vnímat, měli bychom si užívat tohoto lidského života, po smrti už nebudeme mít možnost.

Pokud se soustředíme na druhou část Epikurova výroku, nacházíme odlišnosti s předešlými tvrzeními. Ano, podle fyzikálních zákonů jsou věci kolem nás tvořeny z atomů a částic. Můžeme to samé tvrdit o celé naší bytosti? S tím nemohu souhlasit. Toto tvrzení bychom mohli vztahovat pouze na tělesnou stránku naší bytosti. Ale nesmíme zapomínat na naši duši. Duše přece není pouhý shluk částic, který může

²⁴ SCHOPENHAUER, Artur. *O smrti*. Brno: Zvláštní vydání, 1996. str. 13. ISBN 80-85436-41-8
Mezi pokračovatele Epikurejské filozofie řadíme Tita Lucretia Cara (asi 94 – 95 př. Kr.) Lucretius rozvádí Epikurovu tezi o rozpadu duše. Hovoří o ní jako o seskupení velmi jemných atomů, jež se rozpadne stejně jako jiný shluk částic. Proto stejně jako Epikuros hovoří o tom, že netřeba se bát smrti. Lucretiovi jde zejména o lidské smíření se svým osudem. (SROV. ERAZIM KOHÁK, 1993)

zaniknout. Nesouhlasím s tvrzením, že duše se rozpadne. Duše po skonu fyzického těla pouze mění působiště svého bytí.

Člověk se v okamžiku smrti přestává obávat smrti samotné. Ustává vědomí, činnost mozku se zpomaluje a dostávají se již zmiňované zvláštní stavy, setkávání s bližními apod. Strach ze smrti nás provází po celý život, je to děsivé, ale na druhé straně nás nutí k odůvodněné radosti ze života. Z vlastní zkušenosti mohu doložit, že člověk se v okamžiku, kdy je v ohrožení života, přestává bát. Chvíli se ještě vzpírá svému osudu, snaží se zvrátit tuto chvíli, ale když už si jasně uvědomuje, že ji nemůže odvrátit, rezignuje. Nadchází uklidnění a smíření se s osudem. Člověk nemyslí na ostatní, v této chvíli „je mu vše jedno“.

Děs ze smrti se v člověku může utvářet také až ve stáří, v momentě, kdy se smrt přibližuje a kdy si daný jedinec blížící smrt uvědomuje. Často se jedná o zpytování svého dosavadního života a strachu z toho, jak bude po smrti potrestán za své činy. Začne se ozývat naše svědomí.

Lidé se obávají různých věcí, strach o život může být propojen také s dalším strachem např. z hadů, pavouků, z výšek, atd. Psychologové hovoří o tom, že bychom se měli naučit překonat svůj strach, postavit se mu čelem.²⁵ Ve skutečnosti se smrti postavit nemůžeme, do konfrontace s ní se dostáváme až v onom osudovém okamžiku, kdy nevíme, zda se vrátíme. Proto je těžké se se strachem ze smrti vyrovnat. Člověk se může chlácholit myšlenkami na setkání s bližními, výpověďmi lidí, jež byli blízcí smrti, ale v jejich strachu jim velmi pomáhá víra a náboženství.

Křesťanství, ale i jiná náboženství, hovoří o nebi i o pekle. Umístění lidské duše závisí na jejím jednání v pozemském světě. Pokud se jedná o čistou duši, odchází do ráje, ostatní do pekla. Také v mytologii se objevuje místo, kam jsou odvedeny nečisté duše, navíc pro největší tyrany je připravena propast Tartar. Ačkoli mnozí z nás nejsou věřící, uvědomují si náboženské učení o ráji a pekle. Strach pak pramení z božího soudu.

²⁵ Jakési nastínění toho, jak bychom se mohli vyrovnat se smrtí, předkládá J. Derrida, jež tvrdí: „*Naučit sa žiť, to by malo znamenať naučiť sa zomrieť, brá-t' do úvahy smrtnosť, aby sme ju akceptovali ako absolútnu (bez spásy, vzkriesenia a vykúpenia, tak pre seba samých, jako aj druhých).* Filozofovať znamená naučiť sa zomrieť. Verím v túto pravdu. DERRIDA, J. *Naučiť sa konečne žiť. Rozhovor so Jeanom Birlaumom.* *Filozofia*, 2006, ročník 61, č. 8, Bratislava: Infopress, 2006. str. 613-614. ISSN 0046-385 X

Strach člověka bývá spojován nejen se smrtí jako aktem umírání, ale také s mrtvými. Paul Ludwig Landsberg ve své práci uvádí: „*Lidé se bojí mrtvých, jejich duševní síly, dokud ještě není znovu inkarnována, jako ohrožujících bytostí, skrývajících se nablízku.*“²⁶

Landsberg v textu ukazuje na přesvědčení lidí o tom, že duše, která opustila své tělo, může ještě nějakou dobu přebývat na tomto světě. Důležitým ukazatelem je již samotná víra lidí v lidskou duši a v její odchod z mrtvé tělesné schránky. Lidská duše tedy existuje a můžeme také tvrdit, že se v okamžiku smrti odloučí od těla. Tím, že opustí své fyzické tělo, opouští i tento svět. Ovšem v některých případech se tak nestane. Proč zde duše zůstává, je záhadou. Ať se tak děje proto, že k tomu došlo nedopatřením, nebo proto, že prostě duše nechtěla opustit tento svět, vytváří v lidech strach. Lidé si myslí, že se duše skrývá někde poblíž a mstí se, že jim může konat jen zlé, působit nemoci, ničit majetek atd. Asi každému člověku při pohledu na mrtvého člověka není zrovna do smíchu. Působí spíše děsivě, člověku mrazí, může mu být i špatně, může cítit chlad, ohromný smutek a nepopsatelný divný pocit, vnitřní křik, jež se neprodere napovrch. Jakoby tam ten člověk ležel jako odhozená hadrová panenka, o kterou se už nemá, kdo starat.

Na základě již zmíněného, mohu duši považovat za hlavní nástroj či princip řídící tělo, za nesmrtelnou složku naší bytosti nebo za určitou podstatu člověka.²⁷ Ovšem ne vždy se setkáváme s přijetím duše jako podstaty člověka. S pro nás zajímavým případem se setkáváme ve filozofii Arthura Schopenhauera.

2. 5 Schopenhauerova vůle k životu

„*Individuální vědomí smrt nepřezíje, přežije jí to, co se jako jediné smrti vzpírá – vůle. Proto přiznávají všechna náboženství a všechny filozofie odplatu na věčnosti jediné ctnostem vůle nebo srdce. Vůle je jednoduché povahy – zná pouze chtění, nikoli poznání. Smrt a zrození jsou neustálým ožíváním vědomí vůle.*“²⁸

²⁶ LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. 1 vyd. Praha: Vyšehrad, 1990. str. 125. ISBN 80-7021-054-0

²⁷ Podobné pojetí lidské duše nabízí Doc. PhDr. Vokolek, Peter v článku *Kritika definície smrti človeka jako celkovej mozgovej smrti* otištěném v časopisu *Bioetika*. Ve Vokolkově pojetí je lidská duše princip, který je součástí člověka od jeho početí až po jeho konec. Tento princip musí být nemateriální, neměnný a vytváří identitu člověka. (SROV. PETER VOKOLEK, 2006)

²⁸ SCHOPENHAUER, Artur. *O smrti*. Brno: Zvláštní vydání, 1996. str. 64-65. ISBN 80-85436-41-8

Jak jsem se již zmínila, vědomí se smrtí ustává, je to způsobeno tím, že ustává činnost mozku. V textu Arthur Schopenhauer hovoří o vůli k životu, jako o principu, který jediný se vzpírá smrti a smrt přežívá. Na základě jeho práce mohu tvrdit, že vůle je za života člověka spoutaná, teprve smrtí se stává svobodnou. Na druhé straně Schopenhauer hovoří o tom, že vůle je jednoduché povahy, což lze vysvětlit také tím, jak se vůle u člověka projevuje. Vůle vytváří pravou podstatu člověka, je jeho nejvyšším dobrem. Projevuje se touhou po životě, s čím souvisí právě zmiňovaný strach ze smrti, o kterém Schopenhauer tvrdí, že vychází právě z vůle, nikoli z poznání. Dále se vůle projevuje hladem, chtěním, vnitřním puzením a u druhu pak pohlavním pudem a péčí o své děti, mláďata. Druh a rod je v Schopenhauerově filozofii nejdůležitější. Přírodě jde hlavně o zachování druhu. Druh vytváří nekonečnou přítomnost. Smrt se ho netýká, druh je věčný, věčnost je způsobena předáváním vlastností, tj. genetické výbavy rodičů na své potomky. V druhu se vlastně manifestuje ona vůle k životu, proto také vůli jde o zachování druhu, o bytí jedince, tvorbu potomků a o jejich následnou péči. Z toho lze vysvětlit i tezi, že člověk nebo zvíře sice umírá, ale jejich pravá podstata je stále přítomná, neboť jejich podstata přetrvává právě v trvání druhu, v jejich potomcích. (SROV. ARTHUR SCHOPENHAUER, 1996)

V práci Tomáše Garrigue Masaryka nacházíme komentář o Schopenhauerově vůli. Masaryk zde hovoří o tom, že Schopenhauerova vůle vytváří podstatu světa. Navíc doplňuje vymezení podstaty světa nejen jako vůle, ale jako slepé vůle. A to proto, že rozum je v člověku něco podružného, nemá velké platnosti. V člověku je důležitá vůle k životu, která jest také podstatou člověka a všeho. Rozum je pouhým odrazem či zábleskem vůle. (SROV. TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK, 1990)

2. 6 Proces umírání

Příchod smrti můžeme popisovat z různých pohledů. Z pohledu umírajícího, z pohledu člověka, jehož blízká bytost umírá. A v neposlední řadě z pohledu člověka, jež je svědkem smrti pro něj cizího jedince. Zaměřím se na první dva procesy a především na pohled svědka, smrt milované bytosti znamená pro člověka mnohem více než smrt druhého, neznámého jedince.

Rozdíl, který nalézáme mezi pohledem umírajícího a pohledem svědka, je v prožívání. Jinak prožívá jedinec svou smrt a jinak smrt bližního. Skutečně nemohu posoudit, co je horší nebo lepší. Každopádně mohu tvrdit, že umírání znamená i velké loučení, kdy se umírající loučí se vším i se všemi, které měl na tomto světě rád. Jiný faktický rozdíl, spočívá ve smíření se smrtí. Umírající v onom osudném okamžiku rezignuje. Odevzdává se osudu, přestává bojovat a nastupuje u něj zklidnění. Už skončilo veškeré trápení. Ale pro jeho blízkého trvá a často se také prohlubuje. Lidé hovoří o tom, že smrt vážně nemocného i starého člověka znamená vysvobození pro všechny, přesto se domnívám, že toto mínění je relativní. Prázdnota, jež se dostavuje, „řve“ do všech stran, ačkoli je neslyšitelná. Bolest přetrvává, pouze časem se otupuje. Vzpomínky a vzájemné pouto však nikdy nezmizí.

Biologickou podstatu umírání i smrti jsme si vysvětlili, řekli jsme si, že dochází k zástavě životně důležitých funkcí (zástavě dýchání a krevního oběhu) a že skutečná smrt nastává mozkovou smrtí. Sledujeme-li člověka v procesu umírání, zpozorujeme ubývání fyzických, ale i psychických sil, s čímž souvisí i prodlužující doba spánku a odpočinku. Člověk ztrácí zájem o vnější svět, zabývá se spíše sebou samým, někdy se ale objeví okamžiky, kdy umírající projeví vážný zájem o ostatní, nebo naopak, chce sdělit svá poslední přání, jež souvisí s ukončením jeho života. Jako by chtěl zajistit všechny potřebné věci, „dokud ještě může“.

Díváme-li se na smrt z filozofického pohledu, zjišťujeme ustávání vnímání a z výrazu tváře i z očí mrtvého nepřítomnost osoby, která zde dosud přebývala. Jako by milovaná bytost zmizela, a přesto zde zůstala s námi. Ale nesmíme zapomínat na to, v jaké formě zde zůstala, pouze lidské tělo, které se smrtí mění. Tu bytost (jako celek), kterou jsme milovali, její milý úsměv, gesta, lásku a ostatní věci – již neexistují. Zůstali pouze v našich vzpomínkách. To, co oživovalo toto lidské tělo, je pryč, zmizelo někam jinam.

V určitých okamžicích člověk zažívá předzvěst smrti. Stává se to v případech, kdy se ocitáme ve smrtelném nebezpečí, jako např. v boji, ve vážné nemoci, při těžkých nehodách či neštěstích. Existuje mnoho situací, při nichž vycítujeme blížící se hrozbu smrti. Člověk v okamžiku smrti ztrácí strach, věří, že si pro něj jeho milovaní mrtví přišli, aby ho odvedli s sebou tam, kde mu bude lépe, tam, kde nebude žádná bolest a naříkání. Na druhou stranu možná pociťuje lítost ze

ztráty svých žijících bližních, ale předpokládejme, že při příchodu smrti je mu to svým způsobem jedno. Nemyslí na to, zcela se uklidní a nemyslí na nic, pociťuje jen pouhý klid a mír, ustává bolest i všechny vnější podněty s ní spojené. Je to stejné, jako když se člověk probudí z dlouhého, hrozného snu.²⁹

Díváme-li se na smrt jako pozorovatelé, náš pohled se proměňuje. V okamžiku blížící se smrti, člověk spatřuje, že se v těle umírajícího něco odehrává. Tělo prožívá jistá muka, nebo se umírající usmívá, dotyčný může hovořit i sténat. My jako spolutrpitele, spolubojovníci, cítíme s umírajícím celou svou duší. Najednou přichází okamžik, kdy si myslíme, že je konec. Vše jakoby ztichne, ocitáme se v naprostém tichu. V očích zemřelého spatřujeme prázdnotu, nepřítomnost bytosti, která se promítá při každém výrazu obličeje i očí. V hloubi duše se nám chce křičet. Bolest je přímo ohromující. Nechceme uvěřit skutečnosti, že milovaná bytost odešla. Toužíme po tom, aby se náš milovaný navrátil zpět, aby to nebyla pravda, aby se nám zdál jen hrozný sen, ze kterého se stačí pouze probudit, a vše bude stejné jako dříve. Ovšem opak je pravdou. V porozumění s mrtvým se naše duše skutečně jakoby vytrhuje, zažívá pocit nějakého jiného světa, jakoby tuší místo, kam odchází duše našeho milovaného. Je si toho naprosto vědoma. Vše se děje především na základě souznění duší, duše žijícího bližního(nás) a duše zemřelého. Intenzita vnímání, uvědomění si toho, kam asi duše milovaného člověka putuje, je závislá právě na vztahu těchto dvou bytostí. Na souznění jejich duší. Neboť jak Landsberg dokládá, s mrtvým máme uzavřené jisté společenství. Právě tím, že jsme jedno společenství, můžeme na základě spolucítění vycítit více prožívání umírajícího, než pouhý cizí člověk, který se snaží vcítit do naší situace. (SROV. PAUL LUDWIG LANDSBERG, 1990)

Můžeme říci, že i v tomto okamžiku pociťujeme strach, strach z nepřítomnosti milované osoby, ačkoli máme tušení místa, kde bude nyní milovaná duše přebývat. Náš původní soucit nad trpící bytostí jakoby zmizel do prázdna, už není třeba soucitu, uvědomujeme si, že bytost, se kterou jsme byli spojeni, už není, už

²⁹ Zkušeností smrti se zabývá také Paul Ludwig Landsberg.: „*Smrt vytrhuje naši duši k tušení neznámé pevniny, k vnímání nové dimenze. Odhalujeme, že naše existence tajuplně překračuje svou pozemskou formu, aniž bychom však měli skutečnou znalost směru tohoto překračování. Intenzita takové zkušenosti je vždy jiná.* LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990. str. 133. ISBN 80-7021-054-0

nepotřebuje náš soucit. Tělo, které po ní zůstalo tak tiché, prázdné, tak neskutečně prázdné, nestojí o to, abychom s ním cítili, ztratilo svou duši, která se do něj již nikdy nevrátí. Pouze doufáme, že se jeho duše dostala do jiného světa, kde mu bude lépe a kde se jednou budeme moci setkat. Pro to, abychom tento proces umožnili, otevíráme okna, aby duše mohla odejít. Otevírání oken v současnosti souvisí s tradicí minulosti. Snažíme se uvěřit, že ještě někdy, i když ne na tomto světě, se spatříme, obejmeme a opět uslyšíme ona milá slova svého bližního. Prožitou skutečností získáváme jistou zkušenost, jež nám zůstává ve vzpomínce. Prožitá situace nás však utvrzuje v tom, že také my musíme jednou zemřít, jednou opustit tento svět. Přesto pro nás představuje děsivou představu fakt, že tělo, které zde duše zanechala, uložíme do temného a studeného hrobu, že po několika dnech se začne silně rozkládat a my již nemůžeme nic jiného udělat, než tomuto aktu být nápomocni.

Paul Ludwig Landsberg hovoří o prožitku smrti v pojetí našeho společenství s umírajícím: *„Uzavřeli jsme společenství s tím, který zde umírá. Mé společenství s touto osobou je smrtí rozbito. Ale tímto společenstvím jsem byl do jisté míry já sám, a v těžké míře proniká smrt do nitra mé vlastní existence a právě tím se bezprostředně zakouší.“*³⁰

Landsberg v textu uvádí společenství, které člověk uzavírá s umírajícím. Domnívám se, že společenství člověk s touto bytostí uzavřel již dávno před tím, než se dostala do stavu blížící se smrti. Tímto společenstvím myslím např. přátelství, partnerství a mnohá další. Ovšem pravdivé je tvrzení, že smrtí mé společenství zaniká, přesto si troufám tvrdit, že nezaniká úplně. Přetrvává v našich myšlenkách, společných vzpomínkách, zážitcích, i když za této situace jednostranně vnímané. Pokaždé, když budeme někomu vyprávět náš vzpomínkový příběh, budeme užívat „my“, nemůžeme se jen tak odtrhnout a dělat, že někdo neexistoval. Neustále budeme hovořit o nás. Stále naše společenství přetrvává, ale tato skutečnost je do jisté míry individuální, záleží na úhlu pohledu každého z nás. Lidé, ačkoli umírají, zůstávají v našich srdcích.

³⁰ LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990. str. 131. ISBN 80-7021-054-0

2. 7 Naděje

Naděje se smrtí velmi úzce souvisí. Asi každý člověk si pod tímto pojmem dokáže něco představit. Představuje určitou víru, že něco, např. nějaká situace, dopadne dobře. Ne nadarmo se říká, „naděje umírá poslední“. Stejně jako vědomí, tak i naděje odchází. Opouští člověka až tehdy, kdy člověk ztrácí vědomí, nebo také v okamžiku smrti. Každý z nás v něco věří, v něco doufá a moc si přeje, aby to něco dopadlo podle jeho představ. Člověk se na naději obrací stále. Naděje je součástí člověka, člověk nemůže klidně žít bez vědomí naděje.

Když je jedinec velmi těžce nemocný, často mu i jeho bližním nezbyvá nic jiného, než pouze doufat, udržovat si stále jiskru naděje. Také lékaři tuto tezi potvrzují svými výroky typu: nezbyvá než doufat, ještě malá naděje existuje. Upínáme se k tomu, jako by nás sama naděje mohla spasit. Člověk věří a doufá, že se nakonec vše v dobré obrátí. Potřebujeme věřit, abychom mohli žít. Bez naděje by z nás byly trosky, bez jakéhokoliv sebevědomí a pozitivního pohledu na svět. Člověk by propadal absolutní beznaději.

V situaci, kdy se smrt nevyhnutelně blíží, přesměruje člověk svou naději na uzdravení, na naději v další život. Všichni lidé doufají v posmrtný život. Žijí v naději, že tento svět je jakési přechodné působiště, že po smrti odejdeme do jiného světa, kde se setkáme se svými blízkými. Naděje nás svým způsobem naplňuje a uklidňuje zároveň, dodává nám sílu bojovat a nevzdát se. Buďme rádi, že každý z nás má svou naději, která je naší pomocnicí ve chvílích, které jsou pro nás jedny z nejtěžších. Musím také konstatovat, že člověk si udržuje naději do poslední chvíle. Do poslední chvíle věří, že se situace obrátí k lepšímu, i když podvědomě tuší onu nezvratnou a neustále se přibližující chvíli. Nadarmo se neříká, že naděje umírá poslední.

Naděje však neslouží pouze k osobním potřebám. Sami se snažíme umožnit naději i ostatním. Například tím, že rodiče zabezpečují dětem dostatečné vzdělání. Děti tak mají větší naději na úspěch v nalezení práce. I zde nalézáme případy, kdy se snažíme dát naději zemřelým, např. pro lepší život na onom světě. Již staroegyptská kultura dokládá případy, kdy pozůstalí vkládají svým mrtvým potřebné věci i prostředky, které budou potřebovat v záhrobí, které jim umožní snadný život. Také

dnes se provádí jisté pohřební rituály, které jsou v každé kultuře odlišné (od spalování mrtvých na hranicích, po pohřbívání do hrobů) a které mají umožnit lepší přijetí a snad i život mrtvého na onom světě. Pohřební rituály také svědčí o úctě mrtvého a o víře v posmrtný život. Pohřebním rituálem chceme dát mrtvému jistou naději. I pro nás samotné to znamená mnoho. Získáváme pocit, že ještě naposledy můžeme pro své milované něco učinit, nějakým způsobem ovlivnit jejich další možné bytí na onom světě. Doprovodit zesnulého na onen svět, a tak mu zajistit klid. Pohřební rituály nejsou tradicí pouze u věřících lidí. Vytváří také jakési záchranné lano i pro nevěřící. Obřad, jež pro našeho mrtvého učiníme, má jisté zklidňující účinky pro nás samotné. Pohřební rituály jsou prokazatelné rovněž u primitivních národů.

V momentě, kdy již naděje jakoby ztrácí svůj smysl, nastává smrt. Přesto naděje přetrvává v srdcích pozůstalých. Naděje na budoucí setkání i po jejich smrti. Naději tedy představuje i samotná postava Boha vykupitele, jež lidem může pomoci. Obrací se na něj v naději o pomoc. Modlí se k němu za své hříchy i za své prosby. Bůh představuje velkou naději, ačkoli může mít více podob. Tato naděje podporuje také víru všech věřících.

Lidé doufají, ale zároveň se snaží také věřit. Věří v jiný, lepší svět, kde bude spravedlnosti učiněno za dost, kde se setkají se svými bližními a také kde budou nadále žít svůj život, ačkoli v jiné formě i v jiném světě. Víra v posmrtný život, v další nepozemský svět vyvěrá z lidské psychiky, z lidských tužeb. Všichni si přejeme poznat neznámou pevninu, v níž se ukrývají tajemství života po smrti. Všichni toužíme spatřit, co je za oponou, i to, zda se skutečně setkáme s ostatními. Nemůžeme říci – ano – po smrti dojdeme našich očekávání. Přesto věříme v něco dalšího. V něco, co nás všechny čeká. Ona víra, stejně jako naděje, nás drží nad vodou v těžkých životních okamžicích.

2. 8 Smrt a zkušenost smrti

„Ze všech druhů je lidský jediným, který ví, že musí zemřít, a ví to pouze ze zkušenosti. [Voltaire]”³¹

Smrt pro člověka znamená nějakou neodvratitelnou danost. Pomocí poznání získává člověk jistou zkušenost. Tím, že člověk žije v určitém společenství, setkává

³¹ LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990. str. 120. ISBN 80-7021-054-0

se se smrtí lidí ve svém okolí a na základě setkání se smrtí, získává jistou zkušenost o smrti. Zkušenost je však ovlivněna naším vztahem k zemřelému, jedná-li se o osobu nám velmi blízkou, známou od vidění nebo naprosto cizí. Zkušenost smrti je do značné míry ovlivněna také tím, kdy se setkáváme se smrtí, myslím tím, v jakém vývojovém období. Člověk vnímá smrt různě v různých vývojových etapách. Jak již jsem řekla, dítě se se smrtí vyrovnává daleko lépe než dospělý člověk. Rozdíl nacházíme také u starých lidí, kteří během života nasbírali množství zkušeností a jsou v případě dalšího úmrtí ve svém okolí vyrovnanější. Z psychologického hlediska představuje smrt pro člověka nejhorší stresor, což znamená i největší psychosomatickou zátěž.

Předpokládám, že Voltaire svou zkušeností nemyslel pouze zkušenost smrti jako setkání s aktem smrti, ale zkušenost, jež nám dává jistotu, že také my jednou zemřeme, že smrt očekává i nás samotné. Nejde tu jen o to, že ostatní, většinou starší jedinci, než jsme my samotní, odchází na onen svět dříve. Právě Voltairova zkušenost nám dává pocit jistoty, že až přijde náš čas, odejdeme z tohoto světa také. Myslím, že je dobré získávat zkušenost tohoto typu. Člověk tak dojde ke smíření se smrtí. Avšak tato skutečnost je do značné míry ovlivněna tím, u jakého typu smrti jsme byli svědkem.

Jak již jsme zmínila, existuje mnoho druhů smrti, pro nastínění situace využiji přirozenou smrt a násilnou smrt. Pokud se jednalo o přirozenou smrt, samotný akt umírání nevytváří na tváři člověka nic hrozného, většinou tito lidé umírají s úsměvem na rtech, tato zkušenost nám do jisté míry pomáhá od našeho strachu ze smrti. Získáváme dojem, že smrt není nic strašného. Časté hovory umírajících nás navíc utvrzují, že se v blízkosti smrti setkáváme s našimi milovanými mrtvými. Z toho také usuzujeme, že blížící se posmrtný život nepředstavuje nic strašného, neboť se zde setkáme se svými bližními. Proto se nemusíme obávat budoucnosti.

U násilné smrti nalézáme trochu pozměněný průběh. Naše vnímání může být ovlivněno pohledem na samotného umírajícího, který bývá často zakrvácený, nebo také v daleko horších stavech. Tvář člověka může být zkroucena bolestí, avšak bolest musí být pouze chvilková. Ani zde není smrt bolestivá. Jedná-li se o vážná zranění,

člověk je zprvu nepocítí, je to způsobeno šokem. Bolest může pocítit až po chvíli působením vnějších činitelů, u smrtelných zranění, zraněný buď okamžitě upadá do bezvědomí, nebo umírá, aniž by stačil jakoukoliv bolest pocítit. Co obě smrti spojuje? Pokud sledujeme proces umírání a následnou smrt, spatřujeme vždy jakési odtělesnění, myslím tím duchovní nepřítomnost dané osoby. Najednou je tělo bez duše a duše bez těla. Přesto si troufám tvrdit, že i zde nakonec dochází ke zklidnění tváře zemřelého. Samozřejmě, může to být velmi individuální. Ale náš organismus je geniální v okamžiku smrtelné bolesti. Myslím si, že v momentě, kdy již smrt přichází, nepocítujeme bolest, neuvědomujeme si ji ani samotný příchod smrti. Uklidníme se a jsme naprosto mimo realitu. Myslím, že pokud člověk odbourá hrůznost násilného činu a soustředí se na samotný akt smrti, nepůsobí až tak drastický, spíše naopak. Jistě, smrt je velkým traumatem, ale připravuje nás do budoucna i na tu naši.

Mluvíme zde o zkušenosti, na jejímž základě člověk získává jistotu o skutečnosti, která se ho také týká. Ale co ve skutečnosti znamená ona zkušenost? Na základě práce Paula Ludwiga Landsberga můžeme vyvodit dvojí zkušenost. Vnější a vnitřní, jež rozlišuje podle jejich vlastního způsobu existence. Dalo by se říci, veškeré poznání a vědění pramení ze zkušenosti. Zkušenost samotná je vytvořena vnitřní a vnější zkušeností. Zkušenost provází celý náš život. Tím, že něco prožíváme, ve skutečnosti žijeme. Při prožívání fakticky člověk zakouší, z toho vyplývá, že zkušenost vytváří život a život samotný je zkušenost. Na základě již vyvozeného můžeme vymezit vnitřní zkušenost, neboť právě obsah vnitřní zkušenosti tvoří život ve smyslu něčeho prožívaného, tedy život jako prožitek. Ve vnitřní zkušenosti se člověk setkává se svým „já“. Zatímco vnější zkušenost je umožněna pouze takovou zkušeností, která se zprostředkuje tělesnými orgány. (SROV. PAUL LUDWIG LANDSBERG, 1990)

Tím, že prožíváme určité situace, získáváme zkušenosti, které ovlivňují naše nazírání na svět. Této skutečnosti se užívá hojně ve filozofii, v náboženství i v jiných oborech. Důležité je právě ono ovlivnění našeho nazírání na svět i na sebe samotného díky získaným zkušenostem.

Pokusíme-li se o shrnutí můžeme konstatovat, že smrt představuje fenomén, jež hýbe celým světem. Také proto se smrtí zabývá celá řada oborů jako je psychologie, teologie, filozofie, medicína a množství jiných, které spolupracují s thanatologií, která zkoumá smrt ze všech hledisek. Každý člověk dokáže říci své vlastní vymezení či představu o smrti. Své stanovisko získává na základě zjištěných informací a především na základě vlastní zkušenosti se smrtí (Smrtí našich bližních či naprosto cizích osob, jíž jsme byli účastni). Pokusíme-li se definovat smrt tak, aby zahrnovala všechny aspekty s ní související, narazíme na problém. Nejčastěji se objevuje medicínské pojetí smrti jako ireverzibilní zástavy všech životně důležitých funkcí a následné mozkové smrti. Lékařské vědy také vymezují několik typů smrtí: biologickou, klinickou, mozkovou, atd. Z nichž nejvíce odpovídá lékařskému vymezení smrti mozková smrt. V právní praxi se rozlišuje smrt podle její příčiny na přirozenou smrt, vraždu, sebevraždu a eutanazii, jež v současném světě představuje nejvíce diskutovaný etický problém.

Lidé ke smrti zauímají různé postoje i stanoviska. Většinou na smrt nahlízejí negativně. Nenávidí ji, proklínají, bojí se jí, nebo ji naopak vítají a touží po ní. Lidé si vroucně přejí smrt v okamžiku, kdy je jejich život neúnosný, kdy jsou připoutaní na lůžko a v nesmírných bolestech přežívají den za dnem. V současné společnosti probíhají diskuze, zda takové lidi nechat žít dál v jejich utrpení, nebo jim umožnit eutanazii.

Ovšem smrt je pouhou hranicí, dělící linií, jež odděluje náš pozemský život s tím, co po smrti následuje. Lidé se celá pokolení snaží odkrýt roušku tajemství existence posmrtného života. Starověcí filozofové jsou přesvědčeni o nesmrtelnosti duše, tedy věří v další žití lidské duše na onom světě. O lidském životě se také hovoří jako o jistém přebývání, které směřuje ke smrti. Již od narození stárneme, směřujeme k zániku. Smrt si nevybírá okamžik, nečeká na to, až si prožijeme život tak, jak si jej představujeme. Přijde stejně nečekaně jako zrození. Nemůžeme si ji naplánovat.

V pojetí Arthura Schopenhauera smrt znamená zánik, naprostou nicotu. Na druhou stranu je smrt individua nezbytná pro další pokračování rodu a druhu. Druh je vůči smrti nedotknutelný, přežívá v potomcích. Ve své práci hovoří Arthur

Schopenhauer o vůli k životu, jako o principu, který jako jediný se vzpírá smrti a smrt také přežívá. Vůle je za života člověka spoutaná, smrt ji osvobozuje. Vůle je jednoduché povahy, vytváří pravou podstatu člověka, je jeho nejvyšším dobrem. Projevuje se touhou, pohlavním pudem či péčí o potomky.

Díky značným pokrokům v medicíně, došlo k řadě návratů ze smrti. Lékaři hovoří o tom, že tito pacienti prodělali tzv. klinickou smrt. V okamžiku klinické smrti získávají lidé prožitky blízkosti smrti. Střetávají se se skutečnostmi, o kterých pouze přemýšleli. Zajímavý prvek prožitku představuje doba, v níž se lidé ocitají ve svém prožitku. Klinická smrt by z lékařského hlediska měla trvat v rozmezí několika minut, ovšem návraty z onoho světa trvají mnohdy desítky minut. V tomto okamžiku by mělo docházet odumírání mozkových buněk, přesto je mozek po návratu nepoškozen.

Se vzrůstající tolerancí společnosti lidé promlouvají o svých zážitcích, který se do značné míry shodují. Jejich vyprávění působí neuvěřitelně, přesto důvěryhodně. Jejich prokazatelnost se pokusil potvrdit také jeden z nejvýznamnějších lékařů a psychologů Raymond A. Moody.

Můžeme jim uvěřit, nebo nemusíme. Ale jedno jim upřít nemůžeme, ačkoli se jednalo o lidi různých národností, věku či postavení, jejich výpovědi se velmi podobaly. Pro mnoho z nás přináší naději. Naději, že po smrti něco existuje, že nás nečeká naprosté nic. Naděje nás drží při životě. Naději, nebo jinak řečeno víru, se také snažíme poskytnout našim mrtvým bližním, již řadu staletí, prostřednictvím pohřebních rituálů.

III. Filozofie a náboženství

Smrt je otázkou proplouvající celá staletí. Zabývá se s ní nespočetné množství vědeckých i nevědeckých oborů (lékařství, teologie, filozofie, psychologie, atd.). Smrt inspiruje k přemýšlení již od pradávna. Vystává kolem ní řada otázek. Přemýšlením o věcech a vyvozováním závěrů, člověk dospívá k moudrosti. Smrt nás inspiruje k moudrosti, a proto mohu tvrdit, že smrt je hlavní inspirátorkou filozofie, neboť filozofie znamená lásku k moudrosti. (SROV. ARTHUR SCHOPENHAUER, 1996). Smrt nacházíme již ve filozofii antických myslitelů. Ti se zabývali především tím, co po smrti nastává, zda existuje nějaký posmrtný život, zda je naše duše nesmrtelná, nebo zaniká spolu s tělem v okamžiku smrti. Tyto teze a mnohé jiné donutili člověka v něco věřit.

Hovoříme-li o posmrtném životě, musíme nutně vzpomenout na náboženství. Neboť vznik víry v duchovní bytost, a tak i v posmrtný život, je analogický se vznikem náboženství neboli víry v nadpozemskou, nesmrtelnou bytost. Víra v posmrtný život byla spíše druhotného charakteru, neboť vycházela z víry pramenící z přesvědčení, že člověk je duchovní bytost, neboť jeho osoba se skládá z hmotné a nehmotné složky, kdy hmotnou představuje fyzické tělo a nehmotnou naše duše. Lidská duše se od nás v jistých okamžicích odpoutává, buď se vrací zpět (tehdy, když sníme), nebo se do těla již nikdy nevrátí a odejde do jiného světa, což je typické pro smrt. Proto považuji náhledy náboženství za velmi důležitou složku při řešení otázek posmrtného života.

*„Od dob, kdy člověk přebývá na naší planetě, vyjadřuje své náboženské cítění v uctívání Boha, což se projevuje vznikem a kultivací různých náboženství“.*³²

Již u primitivních národů nalzáme víru v něco nesmrtelného, v něco, co ovlivňuje dění ve světě, tedy dění samotného člověka. Člověk si vytváří nadsmyslovou postavu/y, jež řídí svět, které je třeba vzdávat hold, obětovat oběti a řídit se jeho pokyny. Tuto postavu nazvali lidé Bohem. Kultura od kultury vzývala a vzývá jiného Boha. Ve starověkém Egyptě, Řecku i v Římě jsme svědky několika

³² CARDAL, Roman. *Bůh ve světle filozofie*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2001. str. 13. ISBN 80-85929-49-X

bohů. Lidé bohy vnímají jako své pány, kteří rozhodují o jejich životě i smrti. Lidé jsou majetkem bohů, a tak se tím musí řídit.

Pokud zde hovoříme o bozích či o samotném křesťanském Bohu, musíme nutně hovořit o náboženství. Náboženství vznikalo především díky víře lidí v něco nadpozemského, co pojmenovali Bohem, a také díky víře v Platónův dualismus, tedy ve složení člověka z duše a fyzického těla.

Jako jinou eventualitu vzniku náboženství bych ráda uvedla představitele jednoho z nejvýznamnějších vědeckých hnutí v druhé polovině devatenáctého století, evolucionismu, Edwarda Burnetta Tylora (1832-1917), který je nejen představitelem evolucionismu, ale také jako první podal vymezení antropologického pojetí kultury. Jeho teorie vzniku náboženství založená na víře divochů v božské bytosti, vychází ze dvou celkem odůvodnitelných otázek. První otázka se týká vymezení odlišností a příčin života a smrti, příčin vzniku snění či transu.

Druhá otázka na první navazuje v tom smyslu, že se zabývá tázáním po tom, co jsou ony lidské tvary, jež spatřujeme v našich snech a vizích? Z těchto otázek se vyvodila hypotéza, jež počítá s existencí duchovní složky, duše, která je nezávislá na těle člověka a ve spánku schopna tělo opustit a prožívat jisté momenty, jež naše tělo vnímá jako sny. Tylor ve své práci vysvětluje smrt tak, že duše se v určité fázi odpoutala od svého fyzického těla a opustila jej navždy. Tylor své tvrzení vede ještě dál a hovoří o posmrtném životě duše, v čemž spatřuje vysvětlení uctívání duchů a vzniku motlíteb. (SROV. VÁCLAV SOUKUP, 2000)³³

Člověk potřeboval neustále nějakou víru v něco nadpozemského a svým způsobem ji potřebuje dodnes. Každý z nás potřebuje v něco věřit. Rozum člověka potřeboval ukonejšit něčím, co mu dávalo pocit jistoty, na co se mohl obrátit ve svém zoufalství či v naději. Člověk potřeboval něco, v co mohl věřit. Dalo by se říci, že také díky tomu vznikla veškerá náboženství. Víra člověka uklidňuje, je záchytným bodem v našem bolestném a zároveň chaotickém světě.

Lidé se často obrací na víru v těžkých životních chvílích např. tehdy, když onemocníme vážnou chorobou, zůstaneme na vozíku, po vážné nehodě a v jiných těžkých chvílích. Jistě každého z vás zarazí, že v Bibli nenalezneme odpovědi, které

³³ Edward Burnett Tylor představuje animismus jako prvotní náboženství, jako víru v přírodu přeplněnou dušemi.

nás tíží. Otázky kde, jak a kdy se na světě objevily nemoci, zlo a smrt samotná, které nás velmi zajímají, v Bibli nenajdeme. (SROV. HELENA HAŠKOVCOVÁ, 2004) Což je velmi zajímavé. Jak to, že se zde nehovoří o smrti a o zlu? Bible představuje Písmo svaté, slovo samotného Boha. Když Bůh stvořil Adama a Evu a učinil je smrtelné, musí existovat nějaké vysvětlení či odůvodnění.

V různých vývojových obdobích nacházíme odlišné vztahy mezi filozofií a teologií. Pokud chceme vyložit hlavní problémy, jež jsou oběma disciplínám společné, nutně narážíme na problematiku boží existence, tedy jeho dokazování, na problematiku nesmrtnosti duše a s ní související problematiku posmrtného života. Starověký filozof Aristoteles stál u zrodu řady různých oborů, mezi něž patřila také ontologie, kterou nazýval božskou vědou. (SROV. ROMAN CARDAL, 2001)

3. 1. Bůh a důkazy boží existence

Veškerá náboženství jsou postavená na víře ve svého Boha, v nadpozemskou bytost, která nám umožnila pozemský život, podrobila nás určitým životním zkouškám a v neposlední řadě nad námi vynesla po smrti našeho těla soud. Také v křesťanství nalézáme takovou nadpozemskou bytost, která poslala na zem svého syna³⁴, skrze něhož mělo dojít k odpuštění prvotního hříchu a ke sdílnosti našich duší s jeho nesmrtnou. Hlavní touhou křesťana je setkání a zároveň splnutí po smrti s Bohem.

Bůh znamená pro teologii hlavní předmět jejího zkoumání. Můžeme říci, že také ve filozofii vytváří velmi diskutabilní otázku, kterou se zabývala velká řada filozofů minulých, ale i současných. Důkazy, ale i otázkami týkající se boží existence se ve filozofii zabývá jedna z nejvýznamnějších disciplín, ontologie.

³⁴Doklad těchto slov nacházíme v práci *Dějiny křesťanského myšlení*: „[...] Přišel mezi nás, aby splatil dluh všech lidí (protože všichni musí zemřít). Prokázal své božství nejprve skutky a potom přinesl svou oběť za všechny, chrám (svého těla) odevzdal místo všech lidí smrti. Činil tak, aby vysvobodil lidi z viny prvotního hříchu a aby dokázal, že je mocnější než smrt a jeho tělo je neporušitelné, jako prvotina vzkříšení nás všech[...]. Dva základy se staly zároveň: v Pánově těle se naplnila smrt všech lidí a smrt a porušenost byly zrušeny dílem Slova, které se s nimi spojilo. Skrze smrt vstoupili všichni v nesmrtnost a skrze Slovo, které se stalo člověkem, poznali všeobecnou prozřetelnost a jejího stvořitele a vůdce, samo Slovo Boží. Neboť se stal člověkem, abychom se my sami mohli stát božskými. (Athanasios, *Promluva o Vtělení 4, 20, 54*)“ LANE, Tony. *Dějiny křesťanského myšlení*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996. str. 35. ISBN 80-85495-47-X

Zásadní pilířem křesťanství je přijetí křesťanů za syny a dcery. Stejně jako Ježíš Kristus byl Božím Synem, stává se každý křesťan dcerou/synem božím, neboť odchází na věčnost skrze Ježíše Krista. Všichni věřící jsou boží synové či dcery.

Filozofie se zabývá důkazy boží existence především proto, aby se mohla dostat k hlavnímu jádru, k Bohu. Tím, že nalezne, či nenalezne důkazy boží existence, získá důležité informace týkající se Boha.³⁵

Vzhledem k naší touze objevit Boha, zjistit oprávněnost víry v něj, dokázat jeho existenci/neexistenci, bychom se měli zamyslet také nad tím, co by pro nás znamenalo zjištění pravdy. Jaký dopad by mělo toto zjištění pro společnost, vlastně pro celý svět? Pravděpodobně by došlo k posunu chápání smrti a náboženství, došlo by ke zvratu v životních hodnotách, v postojích samotných lidí i v celých kulturách. Vyvstala by otázka o jakého Boha se jedná, jaká víra je tou pravou a jedinou, které se dá věřit. Dopad by byl znatelný ve všech oblastech společnosti. Také proto, nebo spíše právě proto si nejsem jistá, zda by jistota boží existence znamenala pozitivní přínos. Jistě, pro věřící by se nic nezměnilo, pouze by se utvrdila jejich naděje a přesvědčení. Ano, život by získal jistotu, možná i klid, ale myslím, že by tím lidé do jisté míry ztratili svou svobodu. Lidé by byli ovlivněni neodvratitelnou existencí Boha. Božská autorita by ovlivňovala jakékoliv jednání. Na druhé straně by se víra přeměnila v jistotu. V případě neexistence Boha by pravděpodobně zanikla veškerá víra. Se zánikem víry by mohla zanikat také náboženství, z tohoto pohledu by ono zjištění nebylo přínosné ani pro náboženství. Se ztrátou víry souvisí i ztráta morálního apelu a tím i snížení morálních hodnot.

Tato otázka je velmi individuální záležitostí, je na každém z nás, jak k ní budeme přistupovat. Přesto si trůfám tvrdit, že je pro každého lepší žít ve vlastním přesvědčení. Pokud uvěříme v existenci nadpozemské bytosti označované pojmem Bůh, pak musíme také říci, že svět, jenž nás obklopuje, netvoří naprostý celek všeho existujícího, nevytváří Universum. Za tímto naším světem musí existovat něco dalšího, neměnného, co nedokážou zpracovat lidské smysly, kde se nachází také

³⁵ Chceme-li podat důkazy boží existence, musíme vycházet z minulosti lidstva. Již od počátků lidé věřili v existenci nadpozemských bytostí/bytosti, proto můžeme usuzovat, že Bůh existuje. Také starověcí filozofové se zabývali svými bohy. Z nich vycházeli také Aurelius Augustinus a Tomáš Akvinský, jež se pokusili podat důkazy boží existence.

Augustinus hovoří o Bohu jako o jediné jistotě a svůj důkaz vyvozuje z lidské paměti, v níž je uschováno vedle množství schopností i řada tužeb (např. touha po blaženém životě). Nejdůležitější touhou je touha po pravdě. Kde se však všechny schopnosti a touhy vzali? Augustinus předpokládá, že jsou darovány člověku Bohem, který samotný představuje pravdu, a proto nechce, abychom byli klamáni. (SROV. IVAN BLECHA, 2002)

Zatímco Tomáš Akvinský opírá své důkazy o rozum, ačkoli tvrdí, že Bůh je rozumem nepoznatelný; vychází především z poznání světa, z přírody. Akvinský předkládá pět důkazů boží existence: důkaz z pohybu, prvotní příčiny, z nutnosti, stupňovitosti a důkaz z uspořádání přírody. (SROV. IVAN BLECHA, 2002)

Bůh.³⁶ V okamžiku, kdy uvěříme v existenci Boha, musíme také uvěřit v existenci posmrtného života, v němž bychom se s Bohem měli setkat.

V Exodu, ve starozákonní knize se hovoří o Bohu jako o tom, který je. (SROV. ROMAN CARDAL, 2001) Znamená to tedy, že Bůh představuje samotné bytí, existenci, která je trvalá. Pokud Bůh „je“ a je trvale, tudíž jeho bytí přetrvává, nepodléhá žádným změnám, přetrvává. O člověku můžeme také tvrdit, že je, ale on je právě teď, v tomto okamžiku, jeho existence je omezena a vymezena zároveň. Zamyslíme-li se nad onou existencí. Člověk existuje v určitém časovém úseku a v určitém prostoru, který je limitován. Zatímco hovoříme-li o Bohu a jeho vymezení, že je tím, který je, musíme říci, že setrvává neustále v bytí, nachází se ve všem a všude.

Důležitou připomínkou je příčina jeho trvalého bytí. Bohovo bytí vychází z něho samotného, je původcem trvalého bytí, které je zcela jeho součástí. Bůh je považován v mnoha kulturách za bytost nevznikající stejně jako nezanikající. Tím se odlišuje od světských bytostí i věcí. (SROV. ROMAN CARDAL, 2001) Snad také proto, je Bůh považován i za původce světa. Také svět není trvalé bytí. Podléhá stejně jako člověk vzniku a zániku, zatímco Bůh je nepřetržitě bytí, které je neomezené, dalo by se říci dokonalé. Bůh jako původce bytí představuje i příčinu všeho jsoouca. V křesťanském učení se říká, že Bůh stvořil svět, nebe, zemi, zvěř, rostliny i lidi. Je tedy původcem všeho. Můžeme však říci, že Bůh je také příčina všeho. Každé příčině musela předcházet jiná příčina, která tuto nynější příčinu vyvolala. Tedy každá příčina vznikla jako důsledek předchozí příčiny. Nutně musí existovat prvotní příčina, která vyvolala ostatní. Podle křesťanské víry stál na začátku všeho Bůh, Bůh musí nutně představovat i tuto prvotní příčinu, která dala do pohybu celý svět.³⁷

³⁶ Roman Cardal, ve své práci Bůh ve službách filozofie napsal: „Existuje-li transcendentní skutečnost nazývaná Bohem, pak naše Universum nereprezentuje vše existující, nýbrž má povahu pouhé části a stává se relativní vůči něčemu jinému. Neexistuje-li Bůh, odehrává se před našimi očima velkolepé divadlo, za jehož kulisami zeje absolutní prázdnota.“ CARDAL, Roman. Bůh ve světle filozofie. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2001. str. 17. ISBN 80-85929-49-X

³⁷ Také mnoho filozofů potvrzuje tato slova: „První příčina není ve svém působení dále podřazena nějaké jiné, vyšší příčině. V první příčině se nenachází žádná pasivní potence [...] Nepřítomnost pasivní možnosti v první Příčině jí zajišťuje nezávislost (absolutnost) a naprostou neměnnost. [...] Filozofové označují základní a poslední příčinu veškeré změny jako Boha, protože v Něm odhalují nejvyššího autora všech vznikajících určení.“

CARDAL, Roman. Bůh ve světle filozofie. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2001. str. 69. ISBN 80-85929-49-X

Přijmeme-li teorii Boha jako původce všeho bytí, jako stvořitele i jako prvotní příčinu všeho, musíme nutně uvěřit, že Bůh je obsažen ve všem. Je neustále přítomen. Jeho podstata se přenáší z minulosti do budoucnosti a je součástí všeho existujícího.

Většinový názor nahlíží na Boha jako na transcendentní bytost, která stojí nad celým světem a pozoruje jej. Jako na někoho, kdo má ve své moci rozhodovat o spravedlnosti a vynášet soud. Ateisté Boha považují za vymyšlený jev, který slouží lidstvu k vykoupení z jejich utrpení. Bohem nebo poslem Boha je také označovaná ona světelná bytost, se kterou se lidé setkávají v blízkosti smrti.

Bůh jako nadpozemská bytost je v různých kulturách pojímána různě. Rozrůzněnost pohledu utváří i ovlivňuje samotnou kulturu těchto společností. Víra v nadpozemskou bytost ovlivňovala kultury již v dávnověku a ovlivňuje je i dnes. S náhledem na existenci Boha souvisí i pojetí smrti v těchto kulturách, které je do značné míry ovlivněno vírou či nevírou v jejich bohy(a). Proto považují za důležité demonstrovat pojetí alespoň v určitých kulturách, jež by mohli sloužit k vytvoření určité představy o náhledu na smrt v různých společnostech.

Shrneme-li poznatky této kapitoly, můžeme říci, že se vznikem víry v posmrtný život souvisí rovněž vznik náboženství, protože vznik víry v duchovní bytost, a tak i v posmrtný život, je analogický se vznikem náboženství (víry v nadpozemskou osobu – Boha). Víra v posmrtný život vycházela z víry, jež pramení z přesvědčení, že člověk je duchovní bytost. Jeho osoba se skládá z hmotné a nehmotné složky, kdy hmotnou představuje fyzické tělo a nehmotnou duše. Lidská duše se od nás v jistých okamžicích odpoutává, buď se navrácí zpět (ve spánku), nebo se do těla již nevrátí a odejde do jiného světa s následkem smrti fyzické schránky. Proto považují náhledy náboženství za velmi důležitou složku při řešení otázek posmrtného života.

Vznik náboženství spatřujeme již u primitivních národů ve formě uctívání různých bůžků. Lidé věřili v něco nesmrtelného, v něco, co ovlivňuje dění celého světa i jich samotných, vytvářeli si nadsmyslovou postavu/y, které je třeba vzdávat hold a poslouchat. Postavu nazvali lidé Bohem.

Smrtí a teorií vzniku náboženství se zabýval také jeden z představitelů evolucionismu Edward Burnett Tylor. Tylor ve své práci vysvětluje smrt tak, že duše se v určité fázi odpoutává od svého fyzického těla a opouští jej navždy. Tylor dále hovoří o posmrtném životě duše, v němž spatřuje vysvětlení uctívání duchů a vzniku motliteb, což také úzce souvisí s náboženstvím.

Mezi nejrozšířenější náboženství patřilo v minulosti, stejně jako v současnosti, křesťanství. Základním pilířem pro křesťanství je Bible, neboli Písmo svaté. Věřící věří, že se jedná o skutečné slovo jejich Pána Boha. Podle Bible Bůh učinil Adama i Evu smrtelnými, popsal jejich osudy i smrtelný hřích, ale zapomněl na velmi důležitý dodatek. Bible nenabízí vysvětlení vzniku smrti nebo její důvody. Hlavním pilířem křesťanské víry je víra v nesmrtelnou duši. Bůh poslal na pozemský svět svého Syna, aby vykoupil lidstvo z prvotního hříchu a učinil jej nesmrtelným. Stal se člověkem, abychom mohli být i my božskými, a tak nesmrtelnými. Smrt znamená pro věřícího setkání se svým Pánem Bohem.

Bůh se stal hlavním předmětem zkoumání mnoha oborů, především teologie. Můžeme říci, že také ve filozofii vytváří velký otazník, kterým se zabývala řada filozofů minulých, ale i současných. Důkazy a otázkami, které se týkají existence Boha, se ve filozofii zabývá ontologie. V současnosti teologie i filozofie fungují jako dvě na sobě nezávislé entity, ačkoli se často zabývají shodnými tématy.

Filozofie se pokouší dostat skutečnému jádru věci, tedy dokázat existenci/neexistenci Boha. Filozofie zkoumá důkazy boží existence především proto, aby se mohla dostat k Bohu. Odkrytím pravdy o existenci této nadpozemské bytosti, získá důležité informace, které se týkají Boha. Významné důkazy boží existence předložili v minulosti Aurelius Augustinus a Tomáš Akvinský, jež vyvozují pět důkazů (z pohybu, z prvotní příčiny, z nahodilosti, ze stupňovitosti a z uspořádání přírody). Zamysleme-li se nad tím, co by zjištění existence/neexistence Boha přineslo světu, musím konstatovat, že v tomto ohledu je lepší žít v blahé nevědomosti.

IV. Pojetí smrti a víry v posmrtný život v různých světových kulturách

Co bude po smrti? Existuje ještě nějaký jiný svět? Je smrt konečná, nebo je jen pouhým koncem tělesné schránky? Takovéto otázky si pokládají všichni příslušníci různého sociálního, náboženského i kulturního prostředí.

4.1 Buddhismus

Buddhismus ve svých vizích spatřuje život člověka i jiných forem života jako nekonečnou reinkarnaci, neustálé převtělování. Důležitým prvkem jejich náboženského přesvědčení je myšlenka, že život znamená utrpení, jehož příčina pramení z lidských tužeb a vášní. Můžeme říci, že podobné prvky nacházíme v křesťanství. Utrpení je u konce v okamžiku, kdy jsme schopni překonat své tužby. Se stejným přesvědčením jsme se setkali také ve starověku u Řeků a Římanů. Rozdíl však nalézáme v metodě, v meditaci, jež je jakousi pomocnicí člověka od utrpení. Cíl buddhistického mnicha spočívá ve splynutí s nirvánou. Těla buddhistů, kteří zemřeli, jsou většinou spálena. Smrt pro buddhistické mnichy, ani pro obyčejné lidi, neznamena konec jejich existence, ale další, nový život, i když se nemusí jednat o život v lidském těle. (Snad také proto spatřujeme v této kultuře uctívání zvířat pramenící z víry, že jejich mrtví mohou být součástí těla některého ze zvířat.) V buddhismu se používá pro označení tohoto procesu výrazu znovuzrození nebo reinkarnace.

„Upham, Učení buddhismu: V pekle mají nejtvrdší úděl bezbožníci nazývaní Dejty, jsou to ti, kteří popírají Budhovo svědectví a hlásí se ke kacířskému učení, že všechny živé bytosti počínají v mateřském lůně a smrtí dojdou svého konce.“³⁸

Tato myšlenka chce zdůraznit podstatu nesmrtelnosti duše. Duše bezvěrců stojí proti Budhovi, věří, že život začíná v matčině lůně a že smrtí pak musí nevyhnutelně končit. To však popírá Budhovo učení, proto tito bezvěrci jsou v pekle, neboť postrádají víru v jeho učení. Buddhismus je založen především na reinkarnaci, a proto současní věřící důvěřují tomuto svědectví, postrádají náš strach ze smrti.

³⁸ SCHOPENHAUER, Artur. *O smrti*. Brno: Zvláštní vydání, 1996. str. 48. ISBN 80-85436-41-8

Ovšem musíme si uvědomit, že bezvěrectví není v buddhismu nejdůležitějším ukazatelem při rozhodování, v jakém světě se duše opět narodí. Větší váha se přikládá především na karmu mrtvého, na to, jak se za života choval, jaké skutky činil.

V buddhismu je důležitým znakem také učení o metempsychóze. Učení o metempsychóze pochází z nejstarších dob, zmínky je možné nalézt již ve védách a ve svatých buddhistických knihách. Podle metempsychózy se osoby, které jsou za našeho života nám velmi blízké, zrodí opět s námi a budou k nám v podobném stavu, přátelském či nepřátelském, stejně jako nyní. (SROV. ARTHUR SCHOPENHAUER, 1996) Z metempsychózy vycházela řada předních filozofů jako David Hume, Platón, Pythagoras.

4. 2 Hinduismus

Hinduismus je starší náboženství než buddhismus. Hinduismus je stejně jako buddhismus založen na víře o koloběhu života a reinkarnacích. I v tomto náboženství se setkáváme s meditací, ovšem zde je přiložen značný význam meditaci v okamžiku smrti, neboť Hindové jsou přesvědčeni o ovlivnění dalšího vtělení prostřednictvím meditace. V buddhismu meditaci představuje metoda, jež umožňuje splynutí s nirvánou.

Své mrtvé Hindové spálí a rozpráší do posvátné řeky Ganges. Tím jim tak zprostředkují návrat do koloběhu života. (SROV. MILAN KOVÁČ, ATTILA KOVÁČE, TATIANA PODOLINSKÁ, 2005)

Do jaké podoby se člověk převtělí, závisí na jeho minulých činech (viz karmický zákon). Karma vychází z dharmy, etického světového řádu, ve kterém všechny činy podle zákona příčiny a následku určují budoucí opětovné zrození. To se může odehrát na tomto světě, v lidské či zvířecí podobě. (SROV. MILAN KOVÁČ, ATTILA KOVÁČE, TATIANA PODOLINSKÁ, 2005)

V tomto náboženství dosud, i když v současnosti je to protizákonné, existuje tzv. obřad satí - neboli rituální sebevražda. Dříve lidé věřili, že tato sebevražda vykonaná na správném místě odstraní následky i těch nejhorších činů. (SROV. MILAN KOVÁČ, ATTILA KOVÁČE, TATIANA PODOLINSKÁ, 2005)

Původní význam slova satí znamená „ctnostná“, ale v hinduistickém pojetí představuje jakousi spolusmrt ovdovělé ženy. Vdova ulehá – ať už dobrovolně nebo nedobrovolně - na pohřební hranici vedle svého muže a spolu s ním odchází z tohoto světa. Tímto činem zbavuje svého mrtvého muže všech zlých činů, které způsobil, a usnadňuje mu tak vstup bez následků do nového zrození.(SROV. MILAN KOVÁČ, ATILA KOVÁČE, TATIANA PODOLINSKÁ, 2005)

4. 3 Antické Řecko a Řím

Mezi řecké filozofy, jež zastávají reinkarnační teorii řadíme např. Pythagora (6. století př.Kr.), Empedokla a Platóna (oba 5. století. př.Kr.). Jejich učení vycházelo z víry v nesmrtelnou duši. Byli přesvědčeni o tom, že se duše po smrti musí převtělovat do nové formy, jež zahrnuje i zvířecí a rostlinný svět.

Myšlenkové směry vyprodukované třemi filozofickými školami: aristotelismem, platonismem, stoicismem, ovlivnily do značné míry nejstarší křesťanské povědomí i autory. Jednotlivé filozofické školy si zachovaly samostatné myšlení, přestože byly navzájem ovlivňovány.(SROV. TONY LANE,1996)

Novoplatonismus a novopythagoreismus navazovaly na předešlé myšlenkové směry a rovněž zastávaly reinkarnační teorii.

Platón i Aristoteles se shodli na tom, že náš svět je světem změny, je proměnlivý, vše podléhá změně. Vše se proměňuje, získává novou podobu, přestává být tím, čím byl před tím. Ovšem o bytí to neplatí. Existuje rozdíl mezi změnou a bytím. Svět je světem změny, něco se stává něčím jiným, ale bytí je věčné, trvalé a neměnné. Svět se neustále proměňuje také vlivem času, jak plyne čas, dochází ke stárnutí, to pro bytí neplatí. Bytí je věčné. (SROV. TONY LANE, 1996)

Důležitým prvkem pro starověké Řecko a Řím je mnohobožství. Bohové manipulují s lidmi, neboť lidé jsou podle Platóna majetkem bohů, tudíž bohové mají právo s lidmi manipulovat. Starověcí filozofové věřili, že po smrti se ocitnou v pravém světě a že díky filozofii dojdou skutečnému poznání. Zdůrazňovali nutnost života věnovat filozofii.

4. 4 Keltové

V minulosti existoval národ, který věřil v nesmrtelnost duše velmi intenzivně. Antičtí autoři odůvodňovali tuto silnou víru v nesmrtelnost keltskou statečností a odvahou v boji. V kontextu tohoto národa se hovoří o tom, zda Keltové přejali myšlenky filozofa Pythagora, či tomu bylo naopak. Rozdíly mezi jejich myšlením však nacházíme. Pythagoras učil o tom, že duše je nesmrtelná, neboť je padlým božstvem uvězněným v těle. Věřil ve vtělení duše do tělesné schránky, učil o cyklu převtělování. Toto vtělování mělo určitý etický charakter. Pythagoras se domníval, že konání duše ovlivňuje její další vtělení. (SROV. MILAN KOVÁČ, ATTILA KOVÁČE, TATIANA PODOLINSKÁ, 2005)

Keltská duše dostala po smrti svého těla tělo jiné, a tak si mohla dál vychutnávat život se všemi tělesnými požitky. Zajímavé však je, že narození dítěte vítali se žalem, neboť věřili, že právě někdo zemřel, a naopak, smrt vítali radostně s vírou v to, že se právě někdo narodil.

Myslili si tedy, že každá duše čeká na to, až někdo zemře, aby se mohla znovu zrodit a opět žít. Z toho vyplývá jistá paralela dvou světů, našeho hmotného světa, kde duše žije jako jednota s tělem, a onoho světa, kde duše zemřelých čeká na tělo z hmotného světa pro znovuzrození. (SROV. MILAN KOVÁČ, ATTILA KOVÁČE, TATIANA PODOLINSKÁ, 2005)

Kelti rozhodně neměli ponuré představy o podsvětí. Jejich představa byla spíše příjemná, neměli důvod se smrti bát, protože věřili, že život může po smrti dál pokračovat opětovným vtělením duše, buď na onom světě, nebo na tomto. Toto přesvědčení je doloženo tím, jak Keltové pohřbívali své mrtvé.

Při pohřbu házeli někteří lidé do pohřební hranice dopisy pro své mrtvé blízké. Věřili totiž, že si je na onom světě, kam právě odchází nebožtík, mohou jejich zemřelí příbuzní číst.

Pro Kelty platilo, že po smrti odejde jejich duše v jiném těle do jiného světa, což však nevylučuje nemožnost návratu na tento svět. (SROV. MILAN KOVÁČ, ATTILA KOVÁČE, TATIANA PODOLINSKÁ, 2005) Snad i proto byli Keltové považováni za velmi statečný a neohrožený národ. Nepřítomnost strachu ze smrti jim umožňovala větší důvěru v sebe sama a ohromovala protivníky.

Víru v nesmrtelnost duše mezi Kelty dokládají – Diodóros Sicilský či Ammian Marcellin, jež tvrdí, že Kelti smrtí opovrhovali, ale zároveň věřili v nesmrtelnost duše. (SROV. MILAN KOVÁČ, ATILA KOVÁČE, TATIANA PODOLINSKÁ, 2005)

4. 5 Křesťanství a Judaismus

Na smrt v křesťanském pojetí je nahlíženo jako na důsledek prvotního hříchu (Adama a Evy). Ve Starém zákoně se smrt vnímala jako jakési přechodné působiště, v němž lidé, kteří zemřeli, vyčkávali na vzkříšení. Propracovanější tezi přináší Nový zákon, který dává naději každému člověku, jež touží po posmrtném životě, dále přináší i příslib jakéhosi spasení. Věčný život v tomto pojetí je určen pro všechny lidi na zemi bez jakéhokoli rozdílu. V židovské kultuře je chápáno znovuzrození na zemi jako Boží trest, který má sloužit k tomu, aby se duše v novém těle zdokonalila. Zajímavé je, že tuto teorii potvrzuje řada parapsychologů i jiných odborníků, jež se touto problematikou zabývají. Jsou přesvědčeni, že lidé jsou na svět posláni kvůli nějakému úkolu, jež mají splnit. Pokud jej nesplníme v tomto životě, musíme ho splnit v tom dalším. Nebo pokud jsme něco provedli, musíme za to v tom dalším životě pykat.

Křesťanství člověku dává určitou naději. Křesťané věří, že na onom světě je čeká shledání s bližními mrtvými. V křesťanství stejně jako v jiných náboženstvích nalézáme Boží soud a pykání na onom světě za hříchy spáchané na zemi. Musíme zde zmínit ještě křesťanské učení o dědičném hříchu, tzn. pokání za hříchy někoho jiného, za někoho, s kým jsem v určitém dědičném vztahu. V lidských dějinách nalézáme pykání za dědičný hřích např. u Izraelitů.

Křesťanství vychází z filozofických škol antického Řecka, přebírá myšlenky Platónovy, Aristotelovy, Zenonovy a jiných, a přesto nalézáme jisté rozdíly. V pohledu na Boha i v pohledu na člověka a jeho tělesnost. Křesťan tak nepravne po opuštění těla.

Prostřednictvím těla může dojít ke spasení. Můžeme si to uvést na příkladech svatých. Ti byli spasení a prohlášeni za svaté především proto, že před svou smrtí trpěli, že zemřeli mučednickou smrtí. Utrpení, které na nich bylo páčáno se

projevovalo především ve vší tělesnosti. Cílem křesťana je především spasení jeho duše, aby mohl stanout jako čistá duše bez hříchu před posledním soudem. Musíme zde zdůraznit důležitý prvek, že nesmrtelnost, věčnost duše, v křesťanství představuje určitý podíl lidské duše na věčném životě Krista, neboť Kristus se pro nás obětoval. Skrze Krista docházíme ke spasení a věčnému životu.³⁹

Zajímavý poznatek je fakt, že ačkoli se v křesťanství hovoří o nesmrtelnosti duše, tento výraz v Bibli nenalezneme. „*Je pravděpodobné, že duši (hebrejsky nefeš) přiřkli nesmrtelnost teprve překladatelé, a to pod vlivem platónského dualismu duše a těla. Pojem „duše“ není adekvátním překladem „nefeš“ a je zřejmé, že toto slovo pokrývá tři více či méně rozdílné výrazy: život, lidské vědomí, dech. Židé nikdy neuvažovali o „odhmotněné duši“ a ve Starém zákoně nelze přehlédnout její fyzický, respektive fyziologický rys. V Novém zákoně odpovídá výrazu nefeš řecké psyché.*“⁴⁰

Pokud chceme komentovat tento zajímavý postřeh, musíme si všimnout jedné věci. Platónovo pojetí duše odpovídá všem charakteristikám, jež popisují hebrejský pojem nefeš. Stejně jako nefeš představuje duše život, ať už v lidském těle na tomto pozemském světě, nebo v jiné formě na onom světě, přesto se jedná o neustálé bytí. Ačkoli dnešní pojetí charakterizuje smrt také jako ustávání vědomí, nacházíme u Platóna pojetí myšlení jako jedné z nesmrtelných složek duše. Z toho můžeme usoudit, že myšlení, uvědomění si něčeho přetrvává i po smrti lidského těla. Ze současného pohledu tento prvek zdůrazňuje diskutabilní víra v komunikaci se svými bližními na onom světě. Zmíněnou komunikaci nalézáme také v X. knize Platónovy Ústavy, kde se dočteme o tom, jak jsou některé duše na onom světě vítány svými milými a vzájemně si sdělují své dojmy i zážitky. Díky těmto dvěma charakteristikám je možné tvrdit, že pojmenování nefeš jako duše je celkem pochopitelné. Jediné, co odporuje odhmotněné duši je dech, neboť dýchání lze přisoudit pouze lidskému tělu, které prostřednictvím dýchacího systému umožňuje

³⁹ Zdůvodnění podílu na bytí lidské duše na věčném životě božské osoby nalezneme také u J. J. Nováka v knize *Patristická čítanka*, kde nalézáme část díla alexandrijského biskupa Athasia Promluvy o vtělení: „*Dva zázraky se staly zároveň: v Pánově těle se naplnila smrt všech lidí a smrt a porušenost byly zrušeny dílem Slova, které se s nimi spojilo. Skrze smrt vstoupili všichni v nesmrtelnost a skrze Slovo, které se stalo člověkem, poznali všeobecnou prozřetelnost a jejího stvořitele a vůdce, samo Slovo boží. Neboť se stal člověkem, abychom se my sami mohli stát božskými; zjevil se v těle, aby se nám dostalo pochopení Otce, kterého nikdy nikdo nespátril; snášel tupení od lidí, abychom se mohli stát dědici nesmrtelnosti.*“ (*Promluva o vtělení, 54*) NOVÁK, J. J. *Patristická čítanka*. Praha: Česká katolická charita, 1988. str. 40

⁴⁰ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: Nauka o umírání a smrti*. 1. vyd. Praha: Galén, 2000. str. 79. ISBN 80-7262-034-7

tělu dýchat, tedy vyměňovat kyslík a oxid uhličitý. Židovská představa fyzické duše je zdůvodnitelná. Také dnes objevujeme domněnky, že na onom světě se shledáme s bližními svými a že se okamžitě poznáme. Myslím, že právě z tohoto důvodu pramení toto přesvědčení, neboť vidoucí lidé poznávají své blízké především podle tváře či fyzické konstrukce. Na druhé straně někdo může tvrdit, že člověka poznáme podle hlasu, to však nemůžeme považovat za prvotní okamžik poznání, v procesu shledání.

Zajímavé pojetí duše nacházíme u Tomáše Garrigua Masaryka, jež vychází z Feuerbachovy filozofie. V práci *Ideál humanity* hovoří o duši jako výplodu těla, jež je udržováno potravou. Avšak potrava se získává prací, z čehož plyne mínění duše jako výsledku práce. (SROV. TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK, 1990)

4. 6 Islám

Víra, jež v současnosti hýbe světem. Toto pomyslné označení získala díky rostoucím teroristickým útokům. Hrůzné činy, jež teroristé vykonávají, vycházejí z jejich vyznání. V islámu konec života přivodí Alláh. Zemřelý je krátce po smrti umyt svými blízkými. Mrtvý je pohřben bez rakve. Pohřeb se odehrává ještě týž den skonu. Tato kultura se staví velmi odmítavě k projevování žalu nad zemřelým.

Zvláštní případ tvoří právě islamističtí teroristé, kteří věří, že zemřou-li v boji za svou víru, jdou rovnou do ráje, kde je čeká až 70 krásných žen. Tyto muslimy nazýváme tzv. *šahídy*. Šahídem je každý muslim, který bezprostředně před smrtí vysloví islámské vyznání víry, který svým osudem potvrdí zjevnou pravdu. Smrt však neznamená konec jeho bytí, ale začátek jeho posmrtných osudů. Islamistický pohled na smrt je však daleko propracovanější. Islamističtí věřící věří v anděla smrti, kterého označují Izra'íl. On odděluje duši od těla a odnese ji napřed do nebe, kde se zemřelý dozví, zda byl spravedlivý a může očekávat ráj, a nebo jako zavržený poputuje do pekla. Muslimové se smrti nebojí, neboť jejich život je provázen silnou vírou jejich náboženství. (SROV. MILAN KOVÁČ, ATTILA KOVÁČE, TATIANA PODOLINSKÁ, 2005)

Posmrtný život stejně jako víra v Boha jsou v jednotlivých kulturách pojímány různě. Mohou za to přijatá náboženství těchto kultur, jež ovlivňují lidské postoje. Mezi jednotlivými náboženstvími či kulturami nacházíme množství shodných rysů, ale také řadu odlišností. Buddhismus jako jedno z nejpreferovanějších vyznání současného světa učí o reinkarnaci, o převtělování duší. Reinkarnační teorii nacházíme i v hinduismu, v antickém Řecku a Římu, u Keltů a částečně také v islámu. Dalším znakem, kterým se jednotlivé kultury shodují je pykání na onom světě nebo v příštím životě za své činy – prvek nazývaný velmi často karmou či karmickým zákonem. Snad v každé kultuře se objevuje víra v posmrtnou spravedlnost a rovnost. Důležitým prvkem je shodná víra v nesmrtelnou duši. Duše buď v jednotlivých náboženstvích prochází neustálým koloběhem zrození, nebo dojde nirvány (buddhismus), očekává ji věčný život, a nebo se ocitne v ráji, či jakémsi místě popisovaném jako peklo.

Mezi odlišnosti řadíme například: buddhistické uctívání zvířat, meditace, jež nalézáme i v hinduismu, pro něhož je typický také - dnes již zakázaný – tzv. obřad satí – neboli dobrovolná smrt vdovy, která ulehá na hranici se svým mrtvým manželem. Pro obě náboženství je typické spalování mrtvých. Antické Řecko a Řím věřili v mnohobožství, věřili, že lidé jsou majetkem bohů a že teprve po smrti naleznou člověk skutečný svět. Antická kultura do značné míry ovlivnila Kelty a křesťanství. Platónovo učení se stává hlavním zdrojem křesťanství, zatímco Pythagoras ovlivnil do značné míry statečný národ Keltů.

Křesťanská víra vychází z učení o Ježíši Kristu, o božím soudu po smrti a z víry ve věčný život, který je zprostředkován věřícím skrze Ježíše Krista. Důležitou úlohu hraje role Boha jakožto Boha všemohoucího, stvořitele.

Islámská kultura v dnešním pojetí představuje jistou hrozbu islamistických teroristů, kteří věří, že zemřou-li v boji za svou víru (ve jménu Koránu), čeká je ráj a až 70 krásných žen. Muslimové věří v anděla smrti, kterého označují Izra'íl. On odděluje duši od těla a odnese ji napřed do nebe, kde se zemřelý dozví, zda byl spravedlivý a může očekávat ráj, a nebo jako zavržený poputuje do pekla.

V. ŽIVOT VERSUS SMRT

Celé toto pojednání se týká posmrtného života a smrti. Pokud se soustředíme na samotné tyto pojmy jako takové, uvědomíme si jistou spojitost i značnou odlišnost. Samotný pojem - posmrtný život - je do jisté míry rozporuplný. Jak můžeme vůbec „něco“, co nastává po smrti, nazývat jako posmrtný život? Opravdu můžeme tvrdit, že existuje nějaký život po smrti? Je to vůbec možné?

První věc, která jistě každého zarazí, lze logicky vyvodit ze samotného pojmu. Život spojujeme s organickými pochody, jež se odehrávají v lidském těle, se základními životními funkcemi. Smrtí vše zaniká, smrt, jak již víme, nastává zástavou životně důležitých funkcí a odumíráním neuronů, mozkových buněk (Teprve v okamžiku mozkové smrti můžeme hovořit o naprosté smrti.). Skutečně tedy můžeme hovořit o nějaké formě života? Každý z nás si představuje pod pojmem život něco ve smyslu živého, organického, co je schopno dýchat, vylučovat, rozmnožovat se, ale také je schopno zemřít.

Život v našem pojetí vnímáme protikladně ke smrti. Proto ta otázka, proto se chci dobrat jádra věci, zda skutečně můžeme hovořit o věčném životě, když smrtí vše, co je spojováno s životem, zaniká. V neposlední řadě máme život spojen s existencí. Důležitým znakem živé bytosti je to, že „je“. Existuje, vyskytuje se v pozemském světě. To však platí i o všem neživém. Ve smrti naše existence i celé naše bytí končí. Můžeme opravdu považovat tuto tezi za pravdivou? Pokud věříme v nicotu po smrti, pak zajisté ji považujeme za pravdivou, pokud ale bereme v úvahu možnost naší další existence po smrti, pak nikoli.

Druhá věc souvisí s myšlenkou bytosti jako jednoty duše a těla, která se narozením spojuje a která se v okamžiku smrti rozpadá. Z biologického hlediska můžeme říci, že duše nemůže existovat ještě před zplazením. Duševní (psychické) i somatické vlastnosti jsou dány člověku v okamžiku zplazení jejich rodiči. Vlastnosti jsou udávány chromozómy rodičů. Duše i tělo člověka tedy vznikají současně jako jednota budoucího jedince. Proto také hovoříme o pokračovateli rodu. Rod přežívá v našich potomcích, ačkoli my zanikáme. Na druhé straně si uvědomme, že duševní

vlastnosti jsou nejen vrozené, ale i za života získané.

Také z tohoto důvodu můžeme myšlence současného vzniku duše a těla jako jednoty vznikající bytosti oponovat. Předpokládejme, že se duše spojila se vzniklým plodem a pouze převzala vlastnosti budoucího jedince. Před tímto životem mohla tato duše prožít jiný život s jinými vlastnostmi. Také v teorii reinkarnace duše prochází různými stavy, těly či formami. Nezáleží na duševních nebo tělesných vlastnostech. Ty získává až s fyzickým tělem.

Z výpovědí lidí, kteří zemřeli a opět se navrátili mezi živé, získáváme mnoho důležitých informací, jež by mohly potvrdit mou domněnku. Všichni tito lidé po opuštění svého fyzického těla pociťují, slyší rozhovory lékařů, vidí sami sebe a putují někam do neznáma, často dlouhým temným tunelem. Podstatným faktem zůstává zjištění jiné podoby svého těla. Lidé hovoří o jakémsi jiném těle, jež se značně odlišuje od jejich fyzického těla. Získávají nové vlastnosti i schopnosti, na které si musí jedinec zvyknout. Na základě těchto výpovědí bychom mohli souhlasit s existencí jakési duševní formy, která existuje již před naším narozením, která v souznění s fyzickým tělem nabývá nových vlastností a po smrti se stává opět onou duševní formou, odpoutanou od fyzické schránky a vybavenou novými schopnostmi. Řekneme-li novými, myslíme relativně novými, neboť obdobnými vlastnostmi byla jistě nadána před vstupem do fyzického těla, tedy před zrozením na pozemském světě.

Dalo by se říci, že člověk skrze tuto „duševní bytost“ prožívá další pro něj dříve nepředstavitelnou novou formu života, která se radikálně odlišuje od té předchozí. Smrt tak představuje jakýsi přechod mezi dvěma světy, mezi dvěma formami života či podoby naší bytosti. Smrt (stejně jako narození) tedy nemusí znamenat naprostý zánik, nýbrž přechodovou fázi našich životů – pozemského a posmrtného. Oba životy se od sebe značně liší. Jejich průběh na sebe navazuje, jejich počátek se do jisté míry shoduje. Pozemský život je zakončen smrtí, ale v novém, posmrtném životě se zrodí jako bytost v jiné podobě. Také zrozením v pozemském životě zaniká duševní forma bytosti a nabývá jiné formy (jiné podoby). Pokud by se jednalo o koloběh pozemských a posmrtných životů, došlo by k potvrzení reinkarnační teorie. Nemohu však říci, zda se tak skutečně děje či nikoli.

5. 1 Přijímání společností

Jak již jsem se zmínila, prožitky blízkosti smrti člověka od základu změň. Změň se jeho vnímání života, ostatních, smrti i samotné chování. Lidé v jeho okolí jsou změnami velmi překvapeni. Mnohdy až zaskočení. Mnozí z nich se domnívají, že se daný jedinec pravděpodobně zbláznil. Nemohou přijmout skutečnost, že jejich blízcí prožili něco po své „smrti“ a to něco, že je takovýmto způsobem změnilo.

Často však dochází k nabytí neobvyklých schopností. Lidé se snaží se svými prožitky i s nabytými schopnostmi svěřit svým blízkým, své rodině nebo svému lékaři, ovšem často se setkávají s negativním přístupem, či dokonce s odsouzením. Některé případy vedou ještě mnohem dál. Rodiny jedince s prožitkem se pokouší o přesvědčení k psychiatrické léčbě. Myslí si, že se dotyčný zbláznil, že potřebuje odbornou pomoc.

Sama nechápu přístup těchto lidí, přijímám tuto skutečnost spíše jako dar, který bychom měli využít. Nechápu odmítavý postoj společnosti, ale zároveň i ty odborníky, kteří se snaží o vytlačení a popření důvěryhodnosti výpovědí.⁴¹ Nedivím se, že lidé o svých prožitcích nechtějí hovořit, že se bojí vystoupit na veřejnost a prohlásit onu skutečnost, že po smrti něco existuje, že se nejedná o absolutní konec. Velkou vinu na tom mají do jisté míry představitelé církve. Jedná se o můj názor na tuto problematiku.

Domnívám se, že bychom měli být otevřenější, naslouchat druhým a důvěřovat. Možná nás to posune dál v chápání tajemna, jež nás po smrti čeká.

Život a smrt, dvě naprosto protikladné skutečnosti, přesto mohou obsahovat jisté shody. Zaměříme-li se na význam pojmu posmrtný život, musí nám znít samotný pojem absurdně. Opravdu můžeme tvrdit o skutečnostech, které po smrti nastávají, že se jedná o posmrtný život? Život spojujeme se vším organickým, se základními životními funkcemi. Smrtí naopak vše zaniká, smrtí nastává zástava životně důležitých funkcí a odumírání mozkových buněk. Lze tedy hovořit o nějaké formě života? Každý z nás si představuje pod pojmem život něco živého, organického, co je schopno dýchat, vylučovat, rozmnožovat se, ale také je schopno zemřít. Jak tedy můžeme přebývání po smrti považovat za život?

⁴¹ O záporném postoji a popření důvěryhodnosti prožitků mezi odborníky hovoří také Raymond A. Moody ve svých knihách. Zdůrazňuje především negativní vnímání ze strany církve. Na druhou stranu poukazuje na jistou rozkolísanost v názorech teologů.

Vycházejme z bytosti jako jednoty duše a těla. Biologické zákonitosti odmítají jakkoliv možnou existenci duševní formy před zplozením. Hovoří o spojení rodičovských genů, jež určují vlastnosti budoucího jedince (myslíme tím vrozené vlastnosti). Předpokládejme, že skutečně existovala určitá duševní forma již před zplozením. Tato duševní forma splynula se zárodkem a pouze převzala ony vlastnosti, které se pak následným pozemským vývojem také utvářely. Duše není závislá na vlastnostech. Spojením se zárodkem získává nejen fyzický obal, ale i vlastnosti. Nikdo netvrdí, že lidé mají shodné vlastnosti. Také duše ve spojení s určitou bytostí nabývá nových vlastností, které po smrti ztrácí a zároveň nabývají jiných vlastností, jež jim přísluší.

Výpovědi lidí s prožitky blízkosti smrti nás v tomto směru utvrzují. Všichni hovoří o jakési nové formě existence s radikálně jinými vlastnosti. O novém časoprostoru, kterému jsou nově získané vlastnosti přizpůsobeny. Problémem prožitků zůstává přijetí společností. Společnost před nimi zakrývá uši. Ačkoli touží poznat zákoutí posmrtného života, zavírá dveře těm, kteří nás mohou obohatit o jejich zkušenosti. Domnívám se, že zdrojem negativního přijetí spočívá v odmítnutí změn v dosavadních pojetích i přesvědčeních.

VI. Existují minulé životy?

Celá práce se zaměřuje na existenci dalšího bytí, jež nastává po smrti. Hledáme odpovědi na otázky, týkající se života po smrti. Zaměřujeme se na určitou oblast možné existence věčného života. Víme, že po smrti dochází k proměně našeho fyzicky-živého stavu ve stav radikálně odlišný, nevíme ale, co se s námi odehrává dál. Ve většině asijských zemí se vedle myšlenky posmrtného života traduje víra v převtělování, tedy spíše ve znovuvtělování, jiným slovem reinkarnaci. Reinkarnace je založena na neustálém koloběhu zrození a umírání. Co když se tak skutečně děje, co když tímto procesem prochází všichni lidé bez ohledu na jakékoli rozdíly?

Mnozí lidé věří v existenci minulých životů. Vedle „šarlatánů“ a mágů vznikají i obory psychologie, které se touto možnou skutečností zabývají. Reinkarnaci nemůžeme zaznamenat žádnými přístroji. Výjimku představují vědci, kteří zkoumají zážitky blízké smrti, spontánní vzpomínky na minulé životy a rovněž se zabývají regresivní terapií. Závažným problémem je skutečnost, že někteří odborníci se vyhýbají jakékoliv diskuzi o reinkarnaci i o minulých životech. Představa jejich reálné existence je pro ně naprosto nepřijatelná. I když se užívá řad psychologických postupů (jako je regresivní terapie, hypnóza)⁴², které velmi často pomáhají k odstranění často velmi závažných obtíží spojených s minulými životy, nepředstavují nic dostatečně seriózního a průkazného. Odborníci je nepovažují za spolehlivé metody, jimiž by bylo možné prokázat minulé životy. Jsou přesvědčení, že psycholog může zhypnotizovaného člověka do značné míry ovlivnit tak, aby vypovídal o „vnucených“ skutečnostech, které jsou smyšlené. Přesto nemohou popřít fakt, jak užité metody pomáhají lidem k odstranění jejich psychických i jiných (např. rodinných) problémů. Myslím, že již tento fakt slouží k zamyšlení.

Dalším důvodem, který by nám mohl sloužit jako vodítko představují také výpovědi lidí, kteří si „rozpomínali“ na své předchozí životy. Stále častěji se objevují případy těch, kteří navštívili neznámá místa, aniž by zde dříve byli, znali názvy ulic, umístění některých domů či věcí, o kterých nikdo nevěděl (často i svého bývalého

⁴² Dnes dokáží psychologové pomocí hypnózy uvést jedince do stavu, kdy se nacházel ještě ve vývojovém stádiu v matčině lůně. Na základě vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že jedinec je naprosto schopen popsat stav, ve kterém se nachází, okolí i pocity, které v této situaci vyvstávají. Také proto se domnívám, že psychologické metody mohou pomoci člověku si vzpomenout na dobu minulou, kdy se nenacházel ve svém nynějším těle.

domova). Věděli, kdo kde dříve žil. V některých případech lidé začali hovořit i jazykem, který dříve neuměli. Jedná se o náhodu, nebo si tito lidé vzpomněli na svůj předchozí život? Ačkoli někteří vědci stojí v opozici, nedokážou vysvětlit příčinu náhlých vnuknutí.

Pokud bychom nějakým způsobem mohli prokázat existenci znovuvtělení, či minulých životů, jistě bychom potvrdili i možnou existenci posmrtného života.

Závěrem lze říci: vedeme-li polemiku o existenci posmrtného života, musíme se nutně tázat také na existenci minulých životů; Z výše uvedeného víme o možnosti spojení duševní formy (duše) se zárodkem v jednu bytost a v neposlední řadě o následném odpoutání se oné duševní formy v okamžiku fyzické smrti. Z toho můžeme usoudit, že duše se po smrti dostávají do určitého časoprostoru, ve kterém přebývají do doby, než budou opět vtrženi na lidský svět. Pokud by se tak skutečně dělo, došlo by k potvrzení buddhistické nauky o reinkarnaci. Reinkarnační nauka spočívá v jakémsi nekonečném koloběhu narození a smrti. Lidé umírají, aby se mohli opět narodit jinak.

Minulými životy se zabývá velké množství vědeckých i nevědeckých oborů. U některých jedinců se objevují jisté záblesky z minulosti, které si nemohou vysvětlit. Někdy poznávají místa, která dříve před tím nikdy nenavštívili, znají jednotlivé ulice, vše se zdá tak povědomé. Jindy začnou hovořit jazykem, jež se před tím neučili, vzpomenou si na lidi, se kterými žili. Dokáží vykreslit detaily, které se všem zdají nemožné. Přesto jsou tyto důkazy společností odmítány a přehlíženy.

V současnosti existuje řada psychologických metod (př. regresivní terapie, hypnóza), jež dokáží vyvolat vzpomínky na minulý život a pomoci odstranit mnohdy závažné problémy. Objevují se však negativní postoje mezi odborníky. Jejich negace vyplývá z přesvědčení, že lidé jsou v hypnóze snadno zmanipulovatelní.

Závěr

Hlavním cílem této práce bylo dokázání možné existence duševní složky člověka, teoretické vymezení smrti, jejích druhů a aspektů. Další cíl představovala klinická smrt a především studie prožitků, které při klinické smrti nastávají. V neposlední řadě jsem chtěla vyvrátit přesvědčení o nicotě, jež po smrti má následovat.

Nejprve jsem vymezila filozofické teze a přesvědčení antického filozofa Platóna, u něhož nalzáme důležité podklady pro naši studii. Dalším krokem bylo vymezení smrti, jejích druhů a některých jejích aspektů. Důležitým vodítkem představovala klinická smrt a prožitky lidí získané během jejího průběhu. Pro zpracování smrti jako dělící hranice pozemského života a života posmrtného posloužily podstatné znaky náboženského přesvědčení některých kultur, zejména křesťanství.

Celá staletí lidé přemýšlí o okamžiku, kdy nastane jejich konec. Smrt nás provází na každém kroku. Právě teď, v tomto okamžiku, ve světě někdo zemřel, někdo opustil tento svět. Stejně tak můžeme říci, že se někdo narodil. Odchod z tohoto světa je opředen tajemstvím, které asi nikdy nebude lidstvu odkryto. Pravda, objevují se nové skutečnosti, které by mohli osvětlit jisté otázky, jež jsou se smrtí spjaty.

Smrt, pojem o čtyřech písmenech, pojem vytvořený pouze ze souhlásek. Na člověka působí děsivě, možná je to samotným seskupením hlásek, jež může vyznít tvrdě. Jednou zemřeme, ale co nás po smrti čeká, můžeme něco očekávat? Myslím, že tato otázka má pro člověka větší důležitost.

Filozofie, stejně jako některé další vědecké obory, se snaží o potvrzení či vyvrácení existence Boha. Pokud by se dobrali ke zjištění skutečné existence či neexistence, znamenalo by to pro tento svět velké změny. Pravděpodobně by také došlo k posunu v přístupu k posmrtným životům. Věřící by již nepotřebovali náboženskou útěchu, měli by stejně jako ostatní jistotu o oné skutečnosti.

Tato práce se však dotýká i podstatných skutečností, které s posmrtným životem souvisí. Myslím tím prožitky blízkosti smrti, které se odehrávají v okamžiku

tzv. klinické smrti, kdy člověk může být ještě oživen. V současnosti se rozvíjí studium prožitků. Stále více odborníků z oblasti psychiatrie, biologie, teologie a medicíny vůbec je zkoumá a vyhodnocuje.

Výpovědi lidí, kteří prožili klinickou smrt, se značně shodují. Snad každý z nás se setkal s někým, kdo si klinickou smrtí prošel a získal tím neobvyklé zážitky, někdy dokonce i zvláštní schopnosti. V první řadě nejde až tak o to, že prožili něco, co pro nás ostatní je nepředstavitelné, jde především o jejich změnu, jež prožitek způsobil. Změny, jež u těchto lidí nastávají, nejsou zanedbatelné. Pro nás nepřehlédnutelné je odstranění strachu ze smrti, dále se jedná o změny v přístupu k životu i ke svým blízkým. Setkáváme se s typickým schématem: bzučením v hlavě, popisem tunelu, prostorovým vnímáním, sledováním sebe sama, setkáním se zářivou bytostí, jež vyzařuje neskutečnou energii a lásku, zamyšlením se nad sebou samým. Zážitek, jež musí každého nějak poznamenat. Problém představuje přijímání výpovědí společností. Postoj společnosti je převážně odmítavý.

Jeden z nejvýznamnějších lékařů a psychologů Raymond A. Moody ve svých knihách detailně popisuje a zároveň analyzuje zážitky dětí, věřících i ateistů. Zajímavé je, že vychází z vlastní praxe, poukazuje také na problémy, které díky zveřejnění těchto prožitků vyvstávají. Hovoří o konfrontaci s odmítavou církví, dokazuje, že po smrti na každého něco čeká, ať už si pod tím představíme cokoli a pojmenujeme to jakkoliv. V porovnání Moodyho studie s výpověďmi, které mi byly poskytnuty, mohu konstatovat shodu.

Křesťané věří, že ono jasné světlo, světelná bytost, je pomocníkem samotného Pána Boha, jež jim sděluje boží vůli a pomáhá projít neznámem. Svě tvrzení zakládají na své víře. Křesťané jsou přesvědčeni, že se po smrti setkají se svým Bohem. Důvěřují v nesmrtelnost vlastní duše, čímž potvrzují existenci dalšího posmrtného bytí a vyvracejí představu posmrtné nicoty. Víra lidem poskytuje naději. Všichni potřebujeme v něco věřit. Náboženství se zakládají na víře v pokračování života po smrti, na víře, že v okamžiku smrti se duše oddělí od těla, ve kterém dosud přežívala.

Věřím v posmrtný život a myslím, že tam – na „druhém břehu“ – nás něco čeká. Možná tam někoho potkáme, možná své blízké, nebo se stane to, co předpovídají jiní, že se opět vrátíme na svět, že lidé umírají proto, aby se ti další

mohli opět narodit. Jisté je, že po smrti, prožijeme něco, o čem jsme zatím jen slyšeli z vyprávění. Jistě, všichni dotázaní se shodli na tom, že hranici skutečné smrti nepřekročili, neboť by se již nevrátili, přesto získáváme z jejich vyprávění naději na něco dalšího. Víru, že po smrti nenastává absolutní prázdnota. Skutečnou pravdu se dovíme až tehdy, když nastane naše chvíle.

Cíle práce byly splněny, na základě Platónovy filozofie, náboženských tvrzení a psychologických přesvědčení, lze oprávněně konstatovat existenci lidské duše jako nehmotné složky bytosti. Teoreticky jsem vymežila pojem smrt, druhy smrti i jevy s ní související. Zaměřila jsem se na klinickou smrt a prožitky blízkosti smrti, jež jsem analyzovala také po stránce lékařské, neboť jediné z lékařského hlediska lze konstatovat skutečnou (mozkovou) smrt. Jednotlivé prožitky jsem porovnávala a dospěla k názoru, že se shodují. Z hlediska odmítavého přístupu teologie, jsem nastínila křesťanskou víru v nesmrtelnou duši, která je lidstvu zprostředkována skrze Ježíše Krista. Nemohu jednoznačně potvrdit, ani vyvrátit existenci dalšího bytí po smrti. Ačkoli pro potvrzení existence posmrtného života nasvědčují zmíněná fakta, přesvědčení mnohých kultur a v poslední řadě také výpovědi lidí, kteří se nacházeli v těsné blízkosti smrti, i když z lékařského hlediska byli již po smrti. Zjištěné údaje korespondují s mým přesvědčením ohledně dalšího života po smrti, proto je v práci znatelný subjektivnější přístup. Pojmeme život nemyslím život jaký známe, v organickém slova smyslu. Dalším životem myslím novou formu bytí v jiném, radikálně odlišném, časoprostoru.

Summary

The main goal of this work was to prove the possible existence of human's soul element, theoretical determination of the death, its kinds and aspects. The next goal was to deal with a clinical death and a problem of experiences, which happen during the clinical death. I also wanted to refute an opinion about a nothingness which comes after the death.

On the basis of Platon's philosophy, religious statements and psychological persuasion it is possible to submit the existence of human's soul as an incorporeal part of a creature.

Philosophy much like the other scientific branches tries to confirm or to refute an existence of the God. If they were able to prove the existence or the no-being it would mean big changes for this world. It would probably make an advance to the approach to the after-life. The Christians are persuaded that they will meet with their God after the death. They believe in the immortality of their souls. They acknowledge the existence of after-life being and refute an imagination of after-life nothingness. The faith means the hope for people.

This work also deals with more essential facts, which are connected to the after-life. I mean the experience of closeness to death, which happen in the moment of so called clinical death. It means in the time when a person can be still resuscitated. I consider the experiences of people who were in the closeness to the death as very useful. They give us an imagination of things which we can expect. The important part was the detection of agreement among experiences and especially changes which influence everybody who got this experience.

I cannot confirm or refute the existence of after-life being, although there are facts which confirm the existence of after-life, the persuasion of many cultures and the enunciation of people who were in the closeness to the death, even if they were medically dead

The realized data correspond with my persuasion about the life after death. We do not think the idea of life as we know, in an organic sense of life. I imagine the next life as a new form of being which is located in a different spatio-temporal world.

Seznam použité literatury

- [1] ARIÉS, Philippe. *Dějiny smrti I*. 1. vyd. Praha: nakladatelství Argo, 2000. 410 s. ISBN 80-7203-286-0
- [2] BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 4. opravené a rozšířené vyd. Olomouc: Olomouc s. r. o., 2002. 279 s. ISBN 80-7182-147-0
- [3] CARDAL, Roman. *Bůh ve světle filozofie*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2001. 238 s. ISBN 80-85929-49-X
- [4] DERRIDA, J. *Naučit sa konečne žiť. Rozhovor so Jeanom Birlaumom. Filozofia*, 2006, ročník 61, č. 8, Bratislava: Infopress, 2006. str. 613-614. ISSN 0046-385 X
- [5] DOLISTA, J.; VURM, V. *Vybrané kapitoly z bioetiky (aspekt filozofický)*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2004. 70 s. ISBN 80-7040-700-X
- [6] HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: Nauka o umírání a smrti*. 1. vyd. Praha: Galén, 2000. 191 s. ISBN 80-7262-034-7
- [7] CHVATÍK, Ivan. Platónova ezopská bajka o Sókratovi a nesmrtelné duši. *Filozofický časopis*, 2004, roč. 52, č. 6, Praha: Filozofický Ústav Akademie věd ČR, 2004. str. 980. ISSN 0015-1831
- [8] KOHÁK, Erazim. *Člověk, dobro a zlo: O smyslu života v zrcadle dějin (Kapitoly dějin morální filozofie)*. 1. vyd. Praha: Ježek, 1993. 271 s. ISBN 80-901625-3-3
- [9] KOVÁČ, Milan – KOVÁČE, Attila – PODOLINSKÁ, Tatiana. *Cesty na druhý svet: Smrť a posmrtný život v náboženstvách sveta*. 1. vyd. Bratislava: Chronos, 2005. 328 s. ISBN 80-89027-15-6

- [10] KÜNG, Hans. *Věčný život?*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. 297 s.
ISBN 80-7021-836-3
- [11] LANDSBERG, Paul Ludwig. *Zkušenost smrti*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990.
202 s. ISBN 80-7021-054-0
- [12] LANE, Tony. *Dějiny křesťanského myšlení*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996.
286 s. ISBN 80-85495-47-X
- [13] MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály Humanitní*. 2. vyd. Praha: Melantrich,
1990. 127 s. ISBN 80-7023-036-3
- [14] MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1966. 394 s.
ISBN 80-85913-12-7
- [15] MOODY, Raymond A. *Život po životě, Úvahy o životě po životě, Světlo po životě*.
1. vyd. Praha: Odeon, 1991. 323 s. ISBN 80-207-0314-4
- [16] NOVÁK, J. J. *Patristická čítanka*. Praha: Česká katolická charita, 1988
- [17] PELCOVÁ, Naděžda. *Filozofická a pedagogická antropologie*. 1. vyd.
Praha: Karolinum, 2004. 201 s. ISBN 80-246-0076-5
- [18] PLATÓN. *Faidón*. 3. vyd. Praha: Oikumené, 1994. 104 s. ISBN 80-85241-36-0
- [19] PLATÓN. *Ústava*. 2. vyd. Praha: Oikumené, 1996. 359 s. ISBN 80-86005-28-3
- [20] SCHELER, Max. *Místo člověka v kosmu*. 1. vyd. Praha: Československá
akademie věd, 1968. 114 s.
- [21] SCHOPENHAUER, Artur. *O smrti*. Brno: Zvláštní vydání, 1996. 85 s.
ISBN 80-85436-41-8

- [22] SOUKUP, Václav. *Dějiny sociální a kulturní antropologie: nové rozšířené vydání*. 2. rozš. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 303 s. ISBN 80-7184-158-7
- [23] SVOBODA, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů (zl. AI z Herodota)*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 137 s.
- [24] RUST, Alfred. *Der primitive Mensch, in: Propyläen Weltgeschichte*, hrsg. von G. Mann und Th. Heuss, Bd. I (Berlin – Frankfurt – Sien 1961)
- [25] PAVLIČÍKOVÁ, Helena. *Přednášky z filozofické propedeutiky*. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, zimní semestr. 2003
- [26] VOKOLEK, Peter. Názory Tomáše Akvinského na vznik člověka a dnešní embryologie. *Filozofia*, 2007, ročník 62, č. 3, Bratislava: Filozofický Ústav Slovenské Akademie věd, 2007. str. 204-205. ISSN 0046-385 X
- [27] VOKOLEK, Peter. Smrt člověka jako celková mozgová smrt. *Bioetika, Scripta bioethica*, 2006, roč. 6, č. 1-2, Brno, 2006. str. 45-46. ISSN 1213-2977
- [28] VOKOLEK, Peter. Kritika definície smrti člověka jako celkovej mozgovej smrti. *Bioetika, Skripta bioethica*, 2005, roč. 5, č. 3-4, Brno, 2005. str. 33. ISSN 1213-2977
- [29] KUŘE, Josef. Dobrá smrt, k filozofickému ujasnění pojmu euthanasie. *Filozofia*, 2007, ročník 62, č. 3, Bratislava: Filozofický Ústav Slovenské Akademie věd, 2007. str. 225. ISSN 0046-385 X

Příloha

Součástí této práce jsou také zkonstruované příběhy lidí, kteří se nacházeli v těsné blízkosti smrti. Lidí, kteří se nebáli hovořit o svých zážitcích. Pro srovnání chci uvést několik případů, jež se objevily v různém období, mezi různými lidmi, lidmi jiné národnosti i smýšlení. Na těchto příbězích nalezneme zajímavé shody i rozdíly, které jsou velmi individuální. Přestože mnoho lidí při vysvětlování a popisování svého prožitku užívá odlišných názvů, jedná se o stejné skutečnosti, které jsou však těžko popsatelné. Lidé věci i skutečnosti vnímají rozdílně, stejně je tomu i u prožitků, toto individuální popisování se však přesto shoduje, ač se objevují různé názvy skutečností.

Příloha č. 1 – prožitek muže (z České republiky)

Příloha č. 2 – prožitek dítěte ve studii Raymonda A. Moodyho

Příloha č. 3 – prožitek profesorky angličtiny ve studii Raymonda A. Moodyho

Příloha č. 4 – popis posmrtného stavu C. G. Junga ve studii Raymonda A. Moodyho

Příloha č. 5 – osobní prožitek Michela de Montaigne

Příloha č. 1

Jako první bych chtěla uvést velmi zajímavý příběh muže z ČR, jež prožil prožitek blízkosti smrti již dvakrát během svého života. O to je jeho vyprávění zajímavější.

První prožitek se odehrál v mládí. Prožitek nastal při operaci. V jakési první fázi muž ucítil bolest, která záhy zmizela, v mžiku si neuvědomoval nic. V témže okamžiku mu proběhl celý život před očima, chvíle, na něž už dávno zapomněl, představovaly podrobnosti i z dětství, jež pro něj byly nepředstavitelné. Spatřil věci, které dlouho hledal a nemohl nalézt (ony věci po návratu domů opět našel). Touto projekcí, připomínající zrychlený film, muž opouštěl své fyzické tělo. Najednou spatřil celý operační sál. Viděl všechny lékaře i sestry, viděl i sám sebe, aniž by si uvědomoval, že se jedná o jeho tělo. Jako by získal prostorové vidění, jako by se

ocital v úplném centru, jež pouze pozoroval - bez jakékoliv pohnutky, pocitu či lítosti. On nejenom viděl, co se odehrává, ale i slyšel lékaře, co říkají. Bylo mu jedno, co se děje.

V okamžiku, když se otočil, spatřil světlo, takové jasné zářivé světlo, jehož centrum se ocitalo někde v dáli. Světlo se jakoby táhlo do dálky. Cítil, že ho to k tomu světlu táhne, jako by ho tam čekalo něco lepšího, příslib něčeho příjemného. Jasně barvy v nás většinou vyvolávají libé pocity, nebo také velmi často přitahují naši pozornost. Muž „putoval“ za tím světlem, ona pouť představovala v pravém slova smyslu jakési čekání, zda dosáhne světla.

Na cestě poznával nové věci, lidi, které buď „znal“ ,nebo mu připadali naprosto cizí. Připadal si jako miminko. Stejně tak jako miminko i on poznával nový prostor, bytosti. Vše bylo nové, ale necítil strach, dalo by se říci, že nepociťoval nic, byl pouze hnaný možností co nejvíce se přiblížit tomu jasně zářivému světlu. Nepociťoval žádnou lítost, strach, ani radost, nevzpomínal na nikoho ze svého okolí. Nebyl důvod. Zajímavou skutečnost představoval fakt, že sám sebe neviděl, ale zároveň spatřoval vše, viděl do všech stran aniž by se musel otáčet. Nikoli jako člověk vpřed a lehce do stran. Stejně jako na operačním sále spatřoval vše prostorově. V okamžiku, když se přibližoval, se náhle vrátil do svého těla, elektroencefalograf zaznamenal životní funkce. Tak se odehrál první prožitek.

Při druhém již věděl, co se s ním odehrává, rychleji se propracovával cestou, kterou prve „putoval“. Na konci druhé cesty se dostal na jakousi „pláň“, jež skrývala dvě cesty, už jen se vydat, jenže v tom samém okamžiku se opět vrátil mezi živé.

Tunel, jež popisují lidé ve svých prožitcích je podle tohoto muže jakási cesta za světlem, jejíž délku udává rozhodnutí, co nastane, co bude. Zda se dotyčná/ý vrátí zpět mezi živé, či překročí skutečný práh smrti. Zda už jeho „úkol“ byl dokončen, či musí stále usilovat o jeho dokončení.

Dotyčného tyto dva prožitky velmi ovlivnily, získal nový pohled na život, na svět i na lidi – v pozitivním slova smyslu. Vyzařuje optimismus i radost ze života. Důležitým poznatkem je fakt, že přestal mít strach ze smrti. Uvědomuje si, že po odchodu z těla již na ničem nezáleží, že smrt není bolestivá, že se nejedná o nic strašného z čeho by měl mít strach.

V závěru své rozpravy však dodal důležitou poznámku. Člověk umírá až tehdy, když se vydá na další cestu, když vykročí do jedné z těch dvou cest (viz text). Zároveň dodává, že v nemocnici hovořil s jiným pacientem, který již skoro do jedné z nich vstoupil, který stejně jako tento muž prožil několik prožitků ve stejném sledu a který pak po několika dnech zemřel. Dotyčný je přesvědčený, že pokud člověk prodělá více jak tři prožitky, dostane se nakonec své cesty, dostane se na rozhraní, kde již nastává naprostý konec, pak již není možnost jakéhokoli návratu.

Na závěr tohoto příběhu bych se ráda ztotožnila s přesvědčením onoho muže. Tento stav, který člověk prožívá se velmi dotýká smrti, přímo jí „šlape na paty“. Člověk se ocitá na hraně, je sice mrtvý, ale přesto ještě existuje možnost návratu, zatímco, překročí-li onu hranici, je naprosto mrtvý, jedná se o ireverzibilní, nevratný stav. Co nastává potom se pravděpodobně nikdy nedozvíme, ale můžeme věřit, nebo alespoň doufat, že něco přeci následovat bude. Jak již tento příběh napovídá, vybereme si cestu, kterou se vydáme, a dostaneme se do míst, která jsou pro nás dosud nepředstavitelná. Jediné, co mohu s klidným srdcem říci, že po odchodu z tohoto světa nenastává nicota, existuje něco dalšího. To, co bude následovat bude jako překvapení. Dokud smrt nenastane, můžeme nechat volnou ruku naší fantazii a zbavit se strachu z hrůzného umírání..

Příloha č. 2

Prožitky blízkosti smrti uvádí ve svých knihách také lékař i psycholog Raymond A. Moody. V knize Světlo po životě si všímá také svých dětských pacientů. Dětské prožitky jsou pro naše vnímání zajímavější. Jejich popis a podání daného prožitku je spontánnější než u dospělých, proto považuji za důležité zde alespoň jeden z nich uvést. Jedná se o devítiletého pacienta, kterého Moody pojmenoval Sam:

„Před rokem jsem umřel. Opatrně jsem vyzvídal, co se s ním dělo. Vyprávěl mi, že když zemřel, vyletěl ze svého těla a díval se dolů, jak lékař tlačí na jeho hrudník, aby obnovil činnost srdce. Sam se pokusil ve svém změněném stavu doktora zadržet, aby mu neublížoval, ale lékař mu nevěnoval pozornost. V tomto okamžiku měl Sam pocit, že rychle stoupá nahoru, a viděl, jak se země pod ním propadá. Pak

prošel tmavým tunelem a na jeho konci se setkal se skupinou „andělů“. Ptal jsem se ho, jestli měli křídla, a on řekl, že ne. „Zářili a svítili,“ a zdálo se mu, že ho velmi milují. „Všechno bylo plné světla,“ vyprávěl. A kromě toho viděl krásné pastorální scény. Toto nebeské místo bylo ohraničeno plotem. Andělé mu řekli, že když půjde za ten plot, nebude se moci vrátit zpět do života. Pak mu řekla Světelná bytost, že se má vrátit a vstoupit do svého těla. „Nechtěl jsem jít zpátky, ale on mě k tomu přiměl,“ řekl Sam.⁴³

Myslím, že prožitek blízkosti smrti, který se odehrál v dětství, poznamená člověka mnohem více než v dospělosti. Prožitek ovlivní nazírání na svět, je vzpomínkou, která člověka provází celý život. Např. se lépe vyrovnává s různými kritickými situacemi. Mohou v něm nalézat oporu či útěchu. Důležitým faktem zůstává nepřítomnost strachu ze smrti.

Příloha č. 3

Pro ucelený pohled dokládám ještě jeden Moody případ, na němž je demonstrován navíc pocit nepochopení člověka - jehož život se prožitkem blízkosti smrti radikálně změnil - bližními i společností:

„Uznávaná profesorka angličtiny měla před mnoha lety velmi silný prožitek blízkosti smrti při běžném chirurgickém zákroku. Skoro bezprostředně po zavedení narkózy zastavila alergická reakce její srdce. Pamatuje si, že slyšela lékaře na někoho volat, aby přivezl vozík se zařízením pro resuscitační zákrok. Řekla, že si byla vědoma toho, že je v nesnázích, ale současně se cítila „být tak uvolněná a v míru“, že ji to nezajímalo. Slyšela někoho v místnosti říkat: „Srdeční zástava!“ a pak se to stalo: Cítila jsem, jak se vznáším nahoru ke stropu, mohla jsem vidět všechny kolem operačního stolu (ono již zmíněné prostorové vidění) velmi jasně, dokonce i své vlastní tělo. Myslela jsem si, že je to divné, že všichni jsou tak rozrušení. Mně bylo dobře, chtěla jsem, aby to věděli, ale zdálo se, že není způsob, jak bych je o tom uvědomila. Bylo to, jako kdyby mezi mnou a ostatními v místnosti byl jakýsi závoj nebo plachta. Uvědomila jsem si jakési otevření, mohu-li to tak nazvat. Zdálo se to prodlužovat a tmavnout a já jsem tím rychle stoupala. Byla jsem zmatená, ale přitom

⁴³ MOODY, Raymond A. *Život po životě, Úvahy o životě po životě, Světlo po životě*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1991. str. 222-223. ISBN 80-207-0314-4

rozjařená. Vyšla jsem z toho tunelu do prostoru jemné, nádherné lásky a světla. Láska byla všude. Obklopovala mne a jako by pronikala celou mou bytostí. Současně mi byly ukázány nebo jsem viděla všechny skutky svého života. Bylo to na způsob nekonečného panorámatu. Všechno je to ve skutečnosti nepopsatelné. Lidé, které jsem znala a zemřeli, byli se mnou ve světle, přítel, který zemřel v ústavu, můj dědeček a prateta mezi jinými. Byli šťastní, zářiví.

Nechtěla jsem zpátky, ale muž ze světla mi řekl, že musím. Bylo mi řečeno, že jsem ještě v životě nedokončila to, co mám dokončit. A náhlým šubnutím jsem se vrátila do svého těla.

Skoro bezprostředně po tomto prožitku věděla, že se její život změnil a že už nikdy nebude stejná jako dřív. Chtěla říci o svém prožitku rodině a přátelům, dokonce svému lékaři. Ale když hledala pravá slova pro vysvětlení svého prožitku, poznala strašnou pravdu. Místo aby viděla zájem a potěšení ve tvářích lidí kolem své postele, viděla znepokojení a strach.⁴⁴

Příloha č. 4

V závěru své 3. knihy (*Světlo po životě*) uvádí lékař i psycholog Raymond A. Moody dopis C. G. Junga, který sám zažil prožitek blízkosti smrti při srdečním záchvatu. (SROV. R. A. MOODY, 1991)

„To, co se děje po smrti, je tak nevyslovitelně skvělé, že naše představy a naše pocity nedostačují dokonce ani k přibližnému pochopení tohoto dění. Dříve nebo později nás smrt potká všechny. Ale v této realitě víme málo, nebo nic o onom způsobu bytí. Vzpomeneme si po smrti na pozemský život? Rozpuštění naší časové ohraničené formy bytí ve věčnosti není ztrátou smyslu bytí. Spíše nás nutí uvědomit si, že malíček ví, že je součástí ruky.“⁴⁵

Příloha č. 5

V *Esejích* Michaela Montaigne nalézáme také autorův osobní prožitek smrti: „[...] kůň se válí poražen a celý omráčen a já ležím na deset dvanáct kroků opodál mrtev. Ti, kdo mě provázeli, nejprve vyzkoušeli všechno, co měli ve své moci, aby mě

⁴⁴ MOODY, Raymond A. *Život po životě, Úvahy o životě po životě, Světlo po životě*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1991. str. 253-254. ISBN 80-207-0314-4

⁴⁵ MOODY, Raymond A. *Život po životě, Úvahy o životě po životě, Světlo po životě*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1991. str. 307. ISBN 80-207-0314-4

znovu přivedli k vědomí, potom mě uznali za mrtvého. Po dvou notných hodinách, kdy jsem platil za nebožtíka, jsem se počal hýbat a dýchat. [...] Následujícího dne mi paměť vyvolala opět stav, v němž jsem se nalézal právě v okamžiku, když jsem zahlédl za svými zády, jak se na mě rítí kůň, to pomyšlení bylo tak náhlé, že jakýkoliv strach neměl čas vzniknout -, jsem prožil pocit, že se mě zasahuje blesk, úderem otřásá mou duší a že se vracím z onoho světa.“⁴⁶

Jak si jistě každý všiml, jednotlivé případy jsou značně shodné. Samozřejmě, objevují se jisté odlišnosti, ovšem uvědomme si, že tutéž skutečnost lidé popisují různými způsoby. Shlédli jsme výpovědi různých lidí, z různých míst i časového období, přesto je můžeme označit za značně shodné. Výpovědi nám nepodávají obraz posmrtného života, nehovoří o skutečné smrti, přesto nám dávají jakýsi příslib.

⁴⁶ MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1966. str. 218-222. ISBN 80-85913-12-7